

“Quant alcun hom demanda d’alcuna cosa dubtosa”: el *Tractat de les interrogacions* de Bartomeu de Tresbens, estudi i edició

Sebastià Giralt

Universitat Autònoma de Barcelona

sebastia.giralt@uab.cat
<https://orcid.org/0000-0003-3977-6722>

Received: 22/04/2021; accepted 06/06/2021
DOI: <https://doi.org/10.7203/MCLM.8.20805>

“When someone puts a question on something doubtful”: The *Tractat de les interrogacions* by Bartomeu de Tresbens, study and edition

ABSTRACT

A first critical edition of the *Tractat de les interrogacions* by Bartomeu de Tresbens, from its incompletely preserved, unique manuscript copy (Ripoll, Biblioteca Lambert Mata, XXI, ff. 86r-98r), preceded by an introductory study. This insufficiently studied work, which had so far remained unpublished, was dedicated to King Pere the Ceremonious, and deals with the branch of astrology aiming to answer specific questions, mainly focusing on kingship and government matters. The introductory study analyses several aspects of the treatise: placement within the manuscript, date, structure, contents preserved and lost, as well as sources.

KEYWORDS

Bartomeu de Tresbens; king Pere the Ceremonious; medieval astrology; medieval Catalan; critical edition; manuscripts; Occitanisms; Crown of Aragon; kingship; government

Magnificat Cultura i Literatura Medievals 8, 2021, 127-164.

<http://ojs.uv.es/index.php/MCLM>

ISSN 2386-8295

RESUM

Es presenta aquí la primera edició crítica del *Tractat de les interrogacions* de Bartomeu de Tresbens a partir de l'única còpia manuscrita que se'n conserva, malgrat que és incompleta (Ripoll, Biblioteca Lambert Mata, XXI, ff. 86r-98r), acompanyada d'un estudi introductor. Aquesta obra, que havia romàs fins ara inèdita i insuficientment estudiada, està dedicada al rei Pere el Cerimoniós i tracta sobre la branca de l'astrologia que té la finalitat de respondre una qüestió concreta, amb una clara orientació cap als afers de la reialesa i el govern. L'estudi introductor analitza diversos aspectes del tractat: la situació dins el manuscrit, la datació, l'estructura, els continguts que se n'han conservat i se n'han perdut, així com les fonts emprades.

PARAULES CLAU

Bartomeu de Tresbens; Pere el Cerimoniós; astrologia medieval; català medieval; edició crítica; manuscrits; occitanismes; Corona d'Argó; reialesa; govern

Sebastià Giralt. 2021. "Quant alcun hom demanda d'alcuna cosa dubtosa": el *Tractat de les interrogacions* de Bartomeu de Tresbens, estudi i edició', *Magnificat Cultura i Literatura Medievals*, 8: 127-164, DOI: <https://doi.org/10.7203/MCLM.8.20805>

Finançament: "Arnau de Vilanova Digital", MINCINN, Ref. PID2019-104308GB-I00; "Corpus digital d'Arnau de Vilanova: filosofia i ciència en la Corona d'Aragó (segles XIII-XIV)", MINECO, Ref. FF12014-53050-C5-2-P; Grup de Recerca Consolidat de Cultura i Literatura a la Baixa Edat Mitjana 2017 SCR 142; Frances A. Yates Short-term Fellowship "Astrology in the service of power: Bartomeu de Tresbens's brief astrological treatises dedicated to King Pere the Ceremonious of Aragon" (Warburg Institute).

TAULA DE CONTINGUTS

- 1 **Estudi introductor** – 129
  - 1.1 *El manuscrit* – 129
  - 1.2 *El Tractat de les interrogacions dins la carrera de Tresbens* – 131
  - 1.3 *Estructura general* – 132
  - 1.4 *Els continguts conservats* – 134
  - 1.5 *Fonts* – 136
  - 1.6 *Edició* – 140
- 2 *Tractat de les interrogacions: edició del text* – 140
3. **Agraïments** – 159
4. **Obres citades** – 160
- 5 **Apèndix: Taula de matèries o capítols del *Tractat de les interrogacions* (R, ff. 2r-2v)** – 163

1 Estudi introductori

El *Tractat de les interrogacions* és un breu escrit adreçat, segons tots els indicis, al rei Pere el Cerimoniós, sobre la branca de l'astrologia que té la finalitat de respondre una qüestió concreta d'acord amb la situació astrològica del moment en què es fa la consulta. És un dels tres tractats astrològics breus de Bartomeu de Tresbens continguts en el ms. Ripoll, Biblioteca Lambert Mata, XXI, però només se n'ha conservat una part, dotze fulls i mig. La quarta obra preservada del mateix autor és l'extens *Llibre de les nativitats*, que resta incompleta en aquest mateix còdex però que, a més, ha estat transmesa de manera íntegra en el ms. París, BnF, Espagnol 411. Aquest conjunt de quatre tractats constitueix l'obra astrològica més destacada en una llengua vernacular dins l'àmbit de l'Europa llatina medieval (Giralt 2018a). Però malgrat la seva importància en la literatura tècnica en català, el corpus de Tresbens no ha estat estudiat en profunditat fins ara. Mentre que el *Llibre de les nativitats* va ser editat fa una seixantena d'anys per Joan Vernet i David Romano (Vernet-Romano 1957-1958), els tres tractats breus van restar inèdits i gairebé desatesos, i no és fins fa ben poc que se n'ha emprès l'estudi i l'edició, començant pel *Libel d'investigació de tresors* (Giralt 2018b), seguint amb el *Tractat de les eleccions* (Giralt 2020), i aquí amb el *Tractat de les interrogacions*.

1.1 El manuscrit

El ms. Ripoll, Biblioteca Lambert Mata XXI (en endavant *R*), té 173 fulls de paper (291 x 215 mm).¹ Resten en blanc els ff. 21v, 23r-28v, 69v, 98v-111v, 121r-122v, 128v, 148v, 149v, 164v-165v. N'estan mutilats amb pèrdua de text els ff. 1 i 29-30, a més d'alguns altres en blanc (23r-28v)² i el posterior al 173, que ha estat tallat però se'n conserven restes amb escriptura, en concret restes de notes marginals que aparentment pertanyien al *Libel d'investigació de tresors*. Els fulls en blanc apareixen separant diferents obres (en 69v, 149v, 164v-165v), dues còpies diferents de la mateixa obra (en 121r-122v) o diferents parts de les obres (en 128v, 148v). Malgrat tot, la sèrie de fulls en blanc més llarga (98v-111v) es deu probablement a l'estat incomplet del *Tractat de les interrogacions*, com veurem. Finalment, els fulls en blanc del 23r al 28v, que estan mutilats, són més difícils de justificar perquè es produeixen entremig del *Llibre de les nativitats*. Malgrat la presència de reclams i de restes de signatures de quadern alfanumèriques, el conjunt del manuscrit no ofereix una estructura de quaderns segura, probablement per manca de folis en alguns punts. El còdex ha estat datat al tercer quart del segle XV a partir de la lletra i les filigranes. Està escrit per dues mans: la primera va copiar gairebé tot el manuscrit, llevat dels ff. 123-149, copiats per la segona. La major part del còdex està ocupat pels tractats de Tresbens, excepte les *Taules del rei Pere*, amb els seus canons copiats dues vegades (112r-120v, 123r-149r), i dues breus fórmules consecutives per trobar l'ascendent a l'hora del naixement, la primera en llatí (ff. 163ra-163va) i l'altra en català (ff. 163va-164r). *R*

1. Manuscrit descrit per Vernet-Romano (1957-1958: 1, 25-34), així com per Avenozza *et al.* (1989-2021: manid 2114) i Cifuentes (2012-2021: ms 459). *R* va ser emprat per a l'edició del text català de les *Taules del rei Pere* (Millàs Vallicrosa 1962: 121-238). He consultat el manuscrit tant directament com per mitjà d'una còpia digital.

2. En conseqüència, manquen alguns fragments llargs del *Llibre de les nativitats* copiats a *R* a ff. 1r (prefaci), 29rv i 30rv (capítol 14), mentre que els ff. 23-26 eren en blanc. Per tant, dos fulls i mig han quedat greument malmesos i 74 perfectament preservats, incloent-hi el f. 21, que es va retallar en la mida justa per afegir-hi una taula.

transmet totes les obres de Tresbens conservades: *Llibre de les nativitats* (ff. 1r-85v –amb els folis 1r-v i els 23r-30v mutilats), el *Tractat de les interrogacions* (ff. 86r-98r), el *Tractat de les eleccions* (ff. 150r-162v), i el *Libel d'investigació de tresors* (ff. 166r-173v). De tots els tractats, només dos estan atribuïts explícitament a Tresbens: el *Llibre de les nativitats*, igual que en el còdex de París, i el *Libel d'investigació de tresors*, el primer i el darrer de la sèrie.

Per tant, l'única còpia coneguda del *Tractat de les interrogacions* és anònima, però la seva situació en el manuscrit i quatre referències que fa al *Llibre de les nativitats* en els paràgrafs §6 (dues vegades), §7 i §47, que sí que anomena l'autor, deixen fora de dubte que tot el conjunt és obra del mateix escriptor: Bartomeu de Tresbens.³ Al seu torn, el *Tractat de les interrogacions* és citat pel *Tractat de les eleccions*, que formaria part, doncs, del mateix conjunt.

De l'anàlisi del manuscrit es desprèn, en conseqüència, que aquest constitueix una col·lecció força coherent que recull de manera gairebé exclusiva escrits astronòmics-astrofògics relacionats amb Pere el Cerimoniós: els quatre de Tresbens i les *Taules del rei Pere*. L'única part de la qual no es pot demostrar –ni negar– aquest vincle són les dues breus fórmules consecutives per trobar l'ascendent. Altres indicis reforcen l'autoria dels tractats: la dedicatòria al rei que encapçala tots els escrits (nominalment a Pere al *Llibre de les nativitats*, *Tractat de les eleccions* i *Libel d'investigació de tresors*, sense donar-ne el nom al *Tractat de les interrogacions*), la coherència de doctrina, d'estil, de llengua, la congruència en l'ús de les fonts; encara que s'hi detecten diferències imputables als diversos temes tractats, així com en la manera d'utilitzar-les, de vegades crítica, matisada o refermada per opinions pròpies i la inclusió puntual de casos de la seva pròpia experiència com a astròleg. Les quatre obres formen un conjunt ben travat entre si per les referències internes i per l'ambició d'oferir una visió de conjunt de l'astrologia. En efecte, amb el *Llibre de les nativitats*, el *Tractat de les interrogacions* i el *Tractat de les eleccions* Tresbens proporciona en català les bases de la doctrina de l'astrologia judiciària en tres de les seves branques fonamentals: les nativitats o horòscops natal, les interrogacions o consultes sobre qüestions particulars, i les eleccions, orientades a triar el moment per emprendre una acció. Tot i així, el mateix autor també mostra el seu interès a tractar un àmbit més especialitzat i menys freqüentment abordat en el *Libel d'investigació de tresors*, sens dubte per l'interès que el rei tenia a treure profit de la recerca de riqueses soterrades (Giralt 2018b).

A l'hora d'aproximar-nos a la concepció, l'origen i els textos d'aquest manuscrit resulta d'un gran valor la taula de matèries inserida en el pròleg del *Llibre de les nativitats* (R, ff. 1r-2v). Malgrat la seva situació, enumera els temes tractats no tan sols per aquesta obra sinó per tots els escrits de Tresbens que s'hi transmeten, segons ha observat Lluís Cifuentes (2012-2021: ms459), qui suggereix que la seva presència fa pensar que la major part de R deriva d'un recull de les obres astrofògiques de Tresbens concebut pel mateix autor. Tanmateix, les divergències entre els ítems de la taula de continguts i els títols que es troben al llarg del text més aviat apunten que la taula és obra poc acurada d'un copista posterior. Ara bé, del que no hi ha dubte és que aquesta taula ens proporciona informació preciosa sobre els continguts perduts de les obres de Tresbens. Així, ens dona la llista de capítols o temes del *Tractat de les interrogacions*, de manera que s'evidencia que s'ha perdut una bona part del llibre. Finalment, com assenyala Cifuentes (2012-2021: ms459), ens permet saber de l'existència d'un opuscle perdut per fabricar un mirall que permetés veure els enemics a distància, el *Mirall de Plató*, esmentat també en les últimes línies del *Tractat de les eleccions*, que estava situat al final del manuscrit i que ha desaparegut amb la pèrdua dels darrers fulls del còdex.

---

3. Cifuentes (2006: 209) assigna per primer cop l'autoria del *Tractat de les interrogacions* a Tresbens; vegeu també Giralt (2018a).

1.2 *El Tractat de les interrogacions dins la carrera de Tresbens*

Gràcies a estudis recents basats en la documentació sobre Tresbens, conservada sobretot a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i en les escasses referències autobiogràfiques esparses per les seves obres, ara coneixem millor la trajectòria d'aquest destacat astròleg.⁴ El seu origen occità ha sortit recentment a la llum a partir de diversos indicis: el cognom, Tresbens, coincideix amb el nom d'un llogaret molt proper a Foix; els occitanismes són freqüents en la seva obra preservada en *R* (Giralt 2021); i les referències autobiogràfiques presents al *Libel d'investigació de tresors* el situen al servei de Gaston de Lévis, senyor de Leran, al Llenguadoc (Giralt 2018b; Cifuentes 2012-2021: nom171); Ferragud-Giralt 2019). Probablement nascut el 1317 a Tresbens, al Comtat de Foix,⁵ degué estudiar medicina a Montpeller i després degué servir Gaston de Lévis en qualitat de metge i astròleg. Potser va ser després de la mort d'aquest noble, el 1347, quan va decidir instal·lar-se al sud dels Pirineus. Tanmateix, no tenim cap prova que visqués a Barcelona fins el 1359, any en el qual va formar part d'un tribunal mèdic, senyal que ja era un metge prestigiós en la seva nova ciutat. Consta que va tenir oficialment la posició de metge de la casa del rei d'Aragó des del 1360, tot i que alguns documents apunten que també hi actuava com a astròleg. Cal destacar que s'incorpora en aquesta doble funció coincidint amb el moment en el qual Pere el Cerimoniós dona un impuls decidit a la ciència de les estrelles: a partir del 1359 el rei engega un ambiciós programa d'elaboració d'obres d'astronomia i astrologia a càrrec de diversos autors, en el qual s'insereix la contribució de Tresbens.⁶ De tota manera, durant els primers anys de servei a la monarquia, fins el 1363, Tresbens va fer part del seguici del rei Pere pel regne d'Aragó durant la campanya contra Castella i no degué ser fins després d'aquesta etapa que es va dedicar de ple a la seva obra. Transcorregut un llarg parèntesi entre el 1363 i el 1372 i fracassades en 1372 unes negociacions per esdevenir metge municipal de Cervera a causa de les seves exigències massa elevades (Ferragud 2018), va reprendre el seu servei continu a la monarquia, segons mostra la documentació. En aquest segon període Tresbens va guanyar influència sobre el primogènit Joan, que confiava en els seus coneixements tant mèdics com astrològics. Sota la seva inspiració, Joan va impulsar el 1375 una ambiciosa regulació de la professió mèdica que va quedar avortada per la intervenció del rei. Aquest conflicte de poder entre el sobirà i el seu fill sembla que es va saldar amb la immediata ruptura de la relació entre Tresbens i la monarquia, atès que immediatament després es perd el rastre de l'astròleg.

No podem datar amb absoluta certesa el *Tractat de les interrogacions*, però sí que tenim diverses pistes que ens permeten situar-lo dins la carrera de l'autor i proposar-ne una datació aproximada força versemblant. A tal fi hem de considerar un conjunt d'indicis referents a totes les obres conservades que, si bé tenen un caràcter relatiu i no són determinants *per se*, permeten obtenir una cronologia plausible de totes elles en el marc de la trajectòria de Tresbens. Es tracta d'algunes al·lusions a fets històrics o autobiogràfics, certes referències entre les seves obres, evidència documental i l'estructura del manuscrit (Ferragud-Giralt 2019). Per començar, dins el *Tractat de les interrogacions* hi ha una probable al·lusió a un fet històric que tractarem més endavant: la intervenció d'Anglaterra en la guerra entre Pere el Cruel i Enric de Trastámara, que va tenir lloc entre el setembre del 1366 i l'agost del 1367. Això proporciona un *terminus post quem* força creïble, sobretot si ho encaixem amb els indicis relatius a les altres obres. En el *Tractat de*

4. Vegeu-ne una aproximació biogràfica i l'edició de la documentació coneguda en Ferragud-Giralt (2019).

5. el que fa a la data de naixement de Tresbens vegeu també Samsó 2021.

6. Sobre la promoció del rei Pere a l'astronomia-astrologia vegeu Millàs Vallicrosa (1962: 54-84), Chabàs, (1992: 39-251), Chabàs (2004), Cifuentes (2006: 189-220), Ryan (2011: 105-153), Véronèse (2017), Sabaté-Soriano (2020), Samsó (2020: 200-206).

les eleccions trobem una referència a un altre esdeveniment, que també ens donaria una indicació cronològica: Tresbens recorda un consell del rei amb els barons a Catalunya que ell va pronosticar encertadament, amb el recurs a l'astrologia, que no tindria efectes. D'acord amb el seu propi testimoni, Tresbens va adreçar aquest pronòstic a l'arquebisbe de Saragossa, que cal identificar amb Lope Fernández de Luna (Giralt 2020). Aquest consell, que s'hauria celebrat en el passat i, per tant, no seria contemporani a la redacció de l'obra, podria correspondre a una convocatòria dels barons i eclesiàstics esdevinguda el 10 de juliol del 1362, com recull el cronista modern Jerónimo Zurita.⁷ Quant al *Llibre de les nativitats*, hauria estat acabat després del 1364, atès que, d'acord amb els càlculs de Julio Samsó, aquesta hauria estat la data de naixement del seu fill, que va tenir amb 47 anys segons declara en un passatge d'aquesta obra, en el qual se serveix de la carta natal del fill per calcular la llargària de la seva pròpia vida (Samsó 2021). Finalment, el *Libel d'investigació de tresors* degué ser escrit el 1369 com a molt tard, si és el "llibre sobre tresors amagats" que el rei mana copiar segons una carta conservada a l'ACA del setembre d'aquest any.⁸ Si confrontem aquestes dates amb la documentació coneguda sobre Tresbens, podem situar la redacció de totes les seves obres conservades en els anys que van des del 1363, quan aparentment Tresbens es retirà del servei directe a la Corona després de participar en la campanya militar del rei contra Castella, fins el 1369, segons el *terminus ante quem* marcat per la carta esmentada.

Les al·lusions entre els diversos tractats permeten veure quina n'és la seqüència de redacció. En efecte, dins el text del *Tractat de les eleccions* trobem referències al *Llibre de les nativitats* i al *Tractat de les interrogacions*, les quals demostren que aquell va ser escrit després d'aquests, mentre que el *Tractat de les interrogacions* al·ludeix només al primer. Això suggereix que l'ordre de redacció coincideix amb l'ordre en què estan distribuïts dins el manuscrit: *Llibre de les nativitats*, *Tractat de les interrogacions* i *Tractat de les eleccions*. És veritat que aquest darrer també al·ludeix al *Libel d'investigació de tresors*, però no és a l'interior del tractat sinó al final, i per tant sembla més aviat una referència introduïda en la preparació original del recull. Tenint en compte la seva posició dins el còdex, i el document del 1369 que aparentment s'hi refereix, és més creïble que el *Libel* sigui el tractat escrit en darrer lloc dels quatre conservats de Tresbens.

Si apleguem, doncs, tots els indicis de diversa mena fins aquí recopilats, obtenim una proposta de datació de totes les obres de Tresbens conservades, ben plausible malgrat que no absolutament segura: el *Llibre de les nativitats* hauria estat escrit entre 1363 i 1366, el *Tractat de les interrogacions* entre 1366 i 1367, el *Tractat de les eleccions* entre 1367 i 1368 i el *Libel d'investigació de tresors* entre 1368 i 1369.

1.3 Estructura general

Segons la taula de matèries conservada als primers fulls de *R*,⁹ el *Tractat de les interrogacions* estava compost de trenta-sis ítems o capítols, sense comptar el prefaci, que s'ha conservat però que no apareix en la llista. Cal advertir que, tal com es pot observar en altres tractats més ben preservats en el còdex, els ítems de la taula de matèries no sempre coincideixen amb els capítols dels escrits de Tresbens. Mentre que els del *Tractat de les eleccions* sí que mostren correspondència entre si gairebé sempre, en els del *Libel d'investigació* i del *Llibre de les nativitats* no es dona si no és excepcionalment (Giralt 2020). Tanmateix, parteixo de l'assumpció que, en el cas del *Tractat de les*

7. "Y el rey a 10 de junio mandó convocar todos los perlados y barones de Cataluña para que se juntasen en Barcelona a 10 de julio siguiente", Zurita IX, 40 (Canellas 1967-1985: IV, 436).

8. ACA, C, reg. 1225, f. 44r, editat dins Rubió (1908-1921: II, 159, no. 162).

9. Reproduïdo en apèndix la part de la taula corresponent al *Tractat de les interrogacions*.

interrogacions, els ítems de la taula reproduïen els capítols de l’obra a partir de diversos indicis: dos passatges del text (§4 i §6) remetien explícitament al primer capítol, sobre la llargària de la vida, tot coincidint amb el “primer capítol” que apareix a la taula de matèries, mentre que el segon, sobre la duració del seu regnat, també és anomenat “capítol” a la mateixa llista.

A partir del tercer capítol el text ja no s’ha conservat. Els sis capítols següents tractaven d’aspectes generals del regnat: si estarà dominat per la pau o la guerra (3), si tindrà l’amor del seu poble, i si ell estimarà el seu poble (4), si serà un rei just amb el seu poble (5), si tindrà enemics encoberts o manifestos (6), si serà danyat pels seus enemics o si, al contrari, ell els infligirà mal (7), si els seus consellers li seran lleials o no (8).

Seguia un bloc de setze capítols centrats fonamentalment en la guerra, que podria constituir la part més extensa del tractat: si li convindrà provocar guerra o no (9), si guanyarà el seu plet (10), si es complirà la pau acordada (11), si la guerra serà llarga (12), si resulta profitós fer cavallers (13), si serà adient nomenar algú per a un càrrec (14), si és convenient enviar cavallers a lluitar amb altres (15), si és oportú assetjar un poble, un castell o una ciutat (16), si el setge tindrà èxit (17), si els cavallers o altres enviats a una missió perillosa prendran mal i de quina manera (18), si els mercenaris seran lleials (19), quines seran les baixes de l’exèrcit i quins en sortiran indemnes (20), quins són més afortunats i quins menys (21), quins cavalls són més veloços (22), quins cavalls són més lleials (23), quin de dos combatents o litigants serà derrotat (24).

A continuació venia un capítol sobre quins anys seran bons o dolents (25) que, a tenor del títol, podem suposar de caire general, malgrat que no podem assegurar que no se centrés en algun aspecte concret, i després un seguit d’ítems sobre qüestions més personals, tot i que naturalment també tindrien implicacions polítiques: el primer era quina regió és més saludable per viure (26). Aquest seria l’únic capítol amb contingut relacionat amb la medicina, un aspecte ben poc tractat en les obres conegudes de Tresbens, a desgrat de la seva professió i el servei mèdic que prestava a la Corona. Tot seguit es desenvolupava una secció dedicada al matrimoni, molt probablement circumscrita al rei o senyor o bé dels seus fills: si és adequada una candidata per al matrimoni (27), si la possible promesa és verge o no (28), si li serà lleial o no (29), si li donarà fills o no (30), qui dels dos serà més longeu (31), si tots dos s’estimaran (32).

Tanca la llista de capítols una sèrie més variada relacionada amb els viatges, la construcció i la navegació: si és oportú viatjar per terra o per mar (33), si convé construir un edifici (34), si és oportú varar o construir un navili (35), si és aconsellable perseguir corsaris o trametre per mar (36).

A partir dels temes tractats, és evident que l’obra anava orientada a l’aplicació de l’astrologia a les necessitats del poder, amb especial èmfasi a aspectes com la duració i les condicions generals del regnat, la guerra o el matrimoni. Com és natural, altres qüestions menys clarament vinculades a la política, com la llargària de la vida, la ubicació on viure o els viatges també tenien molt a veure amb l’exercici del poder, si el subjecte que posava la interrogació era el rei o el senyor. Així, l’autor preveu que el consultant sobre la qualitat o la longitud de la vida és el rei o un noble (§7 i §18). En aquest sentit, el *Tractat de les interrogacions* és més proper als altres dos tractats breus de Tresbens, el *Tractat de les eleccions* i el *Libel d’investigació de tresors*, també centrats en els interessos de la monarquia, que no pas al *Llibre de les nativitats*, dotat d’una visió més general de les aplicacions de l’astrologia.

Com veurem més endavant amb detall, el que ha arribat a nosaltres de tot aquest conjunt és tan sols el prefaci, que inclou la dedicatòria al rei, una justificació de les bases astrològiques de les interrogacions i una secció sobre la manera i els requisits per fer una interrogació, seguit del primer capítol, sobre la duració de la vida, i del segon capítol, sobre la duració del regnat, que no sabem si resta sencer.

Trobat-se la còpia conservada en tal estat, és possible fer-nos una idea de quina extensió podria tenir el *Tractat de les interrogacions* complet? D'entrada poden ser significatius els onze fulls i una cara en blanc (ff. 98v-IIIv) que segueixen aquest tractat abans del següent, els cànons de les *Taules del rei Pere*, el buit més extens de tot el còdex. Així mateix, podem establir una comparació amb altres obres de Tresbens. La que presenta una extensió més semblant és el *Tractat de les eleccions*, conservat íntegrament. Sense comptar el prefaci, els seus 35 capítols ocupen una dotzena de folis. Per tant, els 34 capítols que falten del *Tractat de les interrogacions* podrien omplir perfectament els onze folis i mig en blanc. Si fos així, sumats als dotze i mig conservats, el *Tractat de les interrogacions* podria haver arribat als 23 fulls i mig o 24 fulls, dels quals s'haurien preservat un poc més de la meitat. Òbviament no podem estar del tot segurs d'una estimació així: si el *Tractat de les interrogacions* incloïa taules com altres de les seves obres –per exemple el *Tractat de les eleccions* en conté una–, podria ocupar més espai. D'altra banda, al mateix manuscrit, els 48 capítols del *Llibre de les nativitats* cobrien 77 fulls, descomptats el prefaci i la taula de continguts, una diferència gens proporcional que ens adverteix que els capítols poden tenir llargàries ben diverses. De tota manera, si prenem en consideració els dos indicis assenyalats –els folis en blanc i la comparació amb el *Tractat de les eleccions*–, una extensió total d'uns 24 folis resulta força versemblant. Si fos així, seria el segon tractat més extens conservat de Tresbens, entre els 85 folis del *Llibre de les nativitats* i els tretze del *Tractat de les eleccions*.

Ara bé, també ens podem preguntar si el *Tractat de les interrogacions* es va arribar mai a completar o si el que ens ha arribat és tot el que va escriure Tresbens. Sense tenir-ne una absoluta certesa, diverses raons fan pensar que l'obra va ser acabada i que la part que en manca s'ha perdut pels atzars de la transmissió manuscrita. En primer lloc, la taula de matèries reflecteix els continguts conservats de les altres obres de Tresbens presents en el còdex i, a banda dels relatius al *Tractat de les interrogacions*, només hi trobem a faltar els situats a la fi de taula, corresponents a la darrera part del *Libel d'investigació de tresors* i al *Mirall de Plató*; però aquesta és una absència perfectament explicable per la pèrdua constatable dels darrers fulls del manuscrit. D'altra banda, el text s'acaba força abruptament, coincidint amb el final d'una cara de full: és possible que el copista, que adverteix en una nota marginal que el seu original acabava allà, reproduïx la disposició del còdex antígraf, i es pot sospitar, doncs, que la interrupció es deu a la desaparició de fulls en una còpia anterior o al fet que l'escrivà d'aquesta no dugués a terme la seva feina. Qualsevol de les dues suposicions podria explicar els fulls deixats en blanc que segueixen la còpia de l'obra i que permetrien la seva finalització si més endavant se'n trobés un exemplar complet. Finalment, costaria d'entendre que Tresbens hagués emprès altres tractats –el *Tractat de les eleccions* i el *Libel d'investigació*, escrits posteriorment segons els indicis exposats més amunt– sense haver acabat aquest.

1.4 Els continguts conservats

El prefaci comença amb una concisa dedicatòria al monarca, en la qual Tresbens destaca l'interès que ha mostrat el rei per conèixer els astres i la seva influència en la gent i en el seu govern, els seus cors i la seva voluntat, sens dubte en referència a la promoció donada per Pere el Cerimoniós a la ciència de les estrelles (§1). Tot seguit explica molt breument quines són les bases del funcionament de les interrogacions, és a dir, els fonaments de l'astrologia, sempre dins l'ordenació del món establerta originalment per Déu (§1-3). A continuació l'autor afirma que una interrogació és equivalent a una nativitat o carta natal, ja que és la mateixa influència celeste la que impulsa el qui consulta l'astròleg en el moment adequat. Per aquesta raó el primer capítol tractarà la llargària i la qualitat de la vida (§4).

Abans de tocar aquesta qüestió, però, Tresbens dona unes instruccions generals tant al consultant com a l'astròleg. Comença recomanant a qui té la intenció de posar una interrogació partir del fonament que allò sobre el qual vol preguntar prové dels astres, que han estat creats i són regits per Déu, per tal de meditar llargament sobre la consulta que vol fer. Quan n'estigui cert, pot traslladar la qüestió a un astròleg fiable (§5). Com és esperable, els consells adreçats a l'astròleg són de caire tècnic (§6-7), i fins a tres vegades l'autor remet al *Llibre de les nativitats* escrit per ell mateix per ampliar la informació que aquí dona de manera sintètica. Així, li aconsella, després de prendre l'ascendent i comprovar la configuració celestial, treure la part de fortuna, com un pas imprescindible en tota interrogació. Segueix amb altres instruccions més específiques.

Tal com ha estat anunciat en el prefaci, el primer capítol explica un seguit de mètodes, extrets de diverses autoritats astrològiques, per esbrinar principalment la duració de la vida i, en menor mesura, quina part de la vida serà millor o pitjor.

El segon capítol se centra en les maneres de determinar la duració del regnat o la senyoria. Com en altres dels seus tractats, Tresbens desenvolupa un exemple com a suport de la seva exposició. En aquest cas es tracta d'una interrogació de gran interès polític: si el rei d'Anglaterra aconseguirà el Regne de Castella (§20). Davant aquesta qüestió l'autor va indicant quins serien els resultats corresponents a les diverses configuracions astrològiques. Com he indicat abans, aquesta interrogació s'entén en un context històric concret: la intervenció anglesa comandada pel fill del rei Eduard III d'Anglaterra, Eduard de Woodstock, conegut amb el sobrenom del Príncep Negre, en la guerra civil castellana. Eduard s'hi involucrà per donar suport al rei Pere el Cruel enfront del seu germà bastard Enric de Trastámara, que li disputava el tron amb el suport de França. Expulsat del seu regne l'agost del 1366, Pere va refugiar-se a la Gascunya, aleshores en poder de la monarquia anglesa, i el 23 de setembre signà els acords de Liborna amb el Príncep de Gal·les i el rei de Navarra per recuperar el seu tron. Així, la Guerra dels Cent Anys entre Anglaterra i França s'estenia al conflicte castellà. Eduard i les tropes angleses, després d'entrar a la península Ibèrica el febrer del 1367, foren claus en la victòria de Pere en la batalla de Nájera el 3 d'abril següent, però tornaren a la Gascunya a l'agost. La seva retirada va permetre a Enric, obligat a abandonar Castella arran de la seva derrota, de retornar-hi ben aviat i reiniciar la guerra fins a vèncer i assassinar Pere el 1369. És lògic pensar que la tria d'aquest exemple es deu a la proximitat cronològica, cosa que ens permetria datar el tractat en el període en què es va produir: atesa la seqüència dels esdeveniments, el moment més probable seria entre el setembre del 1366 i l'abril del 1367. Però sens dubte un altre factor que va empènyer Tresbens a escollir aquest exemple va ser el gran interès de Pere el Cerimoniós en la situació de Castella, no tan sols per tractar-se del regne veí, sinó també perquè anteriorment ell mateix havia participat en la mateixa guerra a favor d'Enric, amb un enorme cost per a la Corona d'Aragó, i durant aquesta segona fase del conflicte va ser temptat a intervenir-hi de nou, malgrat que finalment va optar per la prudència, fent equilibris per mantenir-se'n neutral i no exposar els seus regnes a ser envaïts com havien estat poc abans en l'anomenada Guerra dels dos Peres (Valdeón 1966: 92-96, 155-171; Díaz 1995: 293-322; Belenguier 2015: 183-186, 205-207).

Un cop s'ha respost a qui consulta si obtindrà un regne –segueix Tresbens–, es poden posar altres interrogacions: quant de temps el posseirà, de quina manera, si la seva nissaga el succeirà... (§21) Tot seguit, s'obre una extensa secció dedicada a les “regles generals” en relació als diversos aspectes associats a les interrogacions lligades a l'obtenció i l'exercici del poder (§22-100). La inclusió de “regles generals” és un recurs que trobem no solament en altres tractats del mateix Tresbens, com el *Llibre de les nativitats* o el *Tractat de les eleccions*, sinó també en algunes de les seves fonts, per exemple Abenragel o Zael. En aquest cas es tracta d'instruccions per a la interpretació astrològica principalment orientades a si el consultant perdrà la seva posició i de quina manera –revolta, destrucció, empresonament– i a quant de temps durarà la seva senyoria.

Però, en menor mesura, també versen sobre els beneficis econòmics provinents de l'exercici del poder, les condicions del seu govern –si serà pròsper, si patirà recessió o greus dificultats, si es mantindrà en pau o ple de discòrdies, si el senyor gaudirà de bona fama, si serà estimat o odiat pel poble– o el tarannà del governant.

Com que el text queda interromput, no és possible determinar si aquest segon capítol resta sencer o no, però sí que es pot observar que ocupa la majoria de la part conservada –gairebé nou fulls sobre els dotze i mig preservats–, especialment per les regles generals que hi estan incloses i que passen dels set fulls. Si tenim en compte la hipotètica longitud total calculada abans –24 folis–, superaria una tercera part del conjunt del tractat i, per tant, continuaria sent una extensió molt considerable. Atesa l'orientació vers la reialesa o la senyoria que mostra el tractat, no ens pot sorprendre l'èmfasi que Tresbens fa en el tema de la conservació del poder. És més, resulta un indicatiu clar de quina era la prioritat fonamental d'un governant (probablement no tan sols a l'edat mitjana): mantenir-se en el poder tant de temps com fos possible. Per darrere es mostren altres objectius que haurien estat tractats més endavant –el prestigi de la monarquia, la victòria en la guerra, el bon govern, l'estimació del poble, la concòrdia, la justícia, la successió, la política matrimonial, l'activitat constructora. Els tractats astrològics potser no serveixen per instruir sobre la manera efectiva d'assolir els objectius que hom es proposa, però sí que mostren de manera força clara quins són els interessos reals d'aquells que consulten els astròlegs, en aquest cas els poderosos.

1.5 Fonts

L'estudi de les fonts emprades en el *Tractat de les interrogacions* es veu limitat per la pèrdua d'una bona part del tractat i perquè la secció més extensa, les "Regles generals", es basa rarament en les autoritats astrològiques, si més no de manera explícita. De tota manera, els autors i les obres als quals recorre Tresbens no difereixen significativament dels que utilitza en la resta de les seues escrits, i es troben entre els més difosos en l'Europa llatina medieval, la gran majoria àrabs.¹⁰ Tanmateix, com veurem, les citacions resulten més confuses en aquest tractat que en els altres del mateix autor. La font més emprada, com en els seus altres tractats, és el *Liber completus* d'Alí Abenragel ('Alī ibn Abī l-Rijāl), astròleg magrebí de la cort de Kairuan a la primera meitat del segle XI. El *Liber completus*, un dels compendis d'astrologia més generals, exhaustius i difosos, va ser traduït a l'entorn d'Alfons X de l'àrab al castellà (*Libro conplido en los judizios de las estrellas*), i del castellà al llatí en dues versions diferents. De totes dues la que va circular més, amb gran diferència, va ser la d'Egidio de Tebaldi i Petrus de Regio (*Liber completus in iudiciis stellarum*).¹¹ I és aquesta la versió utilitzada per Tresbens, segons assenyalen diversos indicis (Giralt 2017; Hilty 2016).

El capítol primer del *Tractat de les interrogacions*, centrat a com saber la durada de la vida d'una persona, cita cinc vegades el seu nom referint-se al capítol tretzè del primer llibre del *Liber completus*, que tracta justament aquest tema (§8, §15, §16 i §18). Al capítol segon només cita Abenragel una volta (§41) per defensar la idea que una interrogació general –sobre la vida, la fortuna o la prosperitat– ha de fer-se a partir de l'hileg, el planeta o punt especialment significatiu per a

10. Així s'evidencia en el rànquing elaborat per Juste (2016) de les cinquanta obres astrològiques en llatí que es conserven amb més còpies, on apareixen totes les fonts usades per Tresbens. Pel que fa a les fonts de l'obra d'aquest autor en general, vegeu Giralt (2017).

11. Sobre Abenragel vegeu Pingree (1986) i Carmody (1956: 50-53). La versió castellana del *Liber completus* ha estat editada en dos volums separats: Hilty (1954) conté els primers cinc llibres, mentre que la resta de llibres han estat editats en Hilty (2005). De la versió llatina no tenim cap edició actual i l'he consultat en un imprès renaixentista (Abenragel 1551).

la vida de l'individu, de gran importància en la carta natal. Tot seguit emfasitza la certesa d'aquest principi, recordant que l'ha exposat ja al prefaci i anunciant que té la intenció de desenvolupar-ne el fonament en un llibre futur amb una orientació general, un tractat desconegut que probablement no va arribar a compondre.

Diverses referències als astròlegs Zael, Gergis i Doroteu que trobem en el mateix capítol primer no provenen pas de les obres originals respectives sinó d'una recopilació llatina força difosa a partir del segle XIII titulada *Liber novem iudicum*, que esdevé la segona font més utilitzada en la part coneguda del *Tractat de les interrogacions*. En aquest recull s'inclouen extractes aplegats per temes d'un seguit d'autoritats astrològiques: Omar Tiberiades, Gergis, Doroteu, Zael, Pseudo-Aristòtil, Albohali (Abū 'Alī al-Khayyāt), al-Kindi, Messahala (Māshā'allāh) i Albumasar (Abū Ma'shar). L'origen d'aquesta compilació no és clar però, segons Charles Burnett, està elaborada a partir dels materials seleccionats i traduïts per Hugo de Santalla, actiu a Tarazona al segle XII, potser amb certa influència o intervenció de Herman de Caríntia, igual que el *Liber trium iudicum*, que recull extractes només de Zael, al-Kindi i Omar, però amb el qual comparteix una part dels continguts.¹² Tresbens també el va utilitzar en el *Libel d'investigació de tresors*.

Del *Liber novem iudicum* prové una de les tres citacions a Doroteu, en la qual Tresbens el fa concordar amb Abenragel (§14). Doroteu de Sidó va ser l'autor d'un poema astrològic grec de gran influència posterior, suposadament escrit cap al 75 dC.¹³ La major part d'aquesta obra ha arribat als nostres dies gràcies a la traducció realitzada del persa a l'àrab per Omar Tiberiades, així com a fragments en grec i en llatí transmesos per diversos autors. En l'Europa medieval no en va circular cap versió llatina completa, però una sèrie d'extractes van ser inclosos com a capítols del *Liber novem iudicum* sota la seva autoria. En canvi, pel que fa a un altre passatge del *Tractat de les interrogacions* en què Doroteu apareix associat amb Abenragel (§16), cal cercar l'origen de la menció en el mateix *Liber completus*, on apareix citat. Finalment, no he pogut trobar la font d'una suposada tercera citació (§14) a Doroteu ni en el *Liber novem iudicum* ni en Abenragel o cap altre autor. De fet, sembla que el passatge no pertany realment a l'astròleg grec, atès que tampoc l'he localitzat en el *Carmen astrologicum*, els continguts del qual no coincideixen amb els que li atribueix el compendi medieval. Dins l'obra de Tresbens Doroteu també és citat, fins a nou vegades, al *Llibre de les nativitats*, però exclusivament de manera indirecta, gairebé sempre a partir d'Omar (Giralt 2017).

En la part conservada del *Tractat de les interrogacions* Tresbens esmenta en tres ocasions el nom de Zael (Sahl ibn Bišr), astròleg jueu de la primera meitat del segle IX, que va estar al servei del visir al-Ḥasan ibn Sahl a Bagdad i va escriure una extensa i influent obra en àrab.¹⁴ Un dels passatges citats (§10) procedeix també del *Liber novem iudicum*, però en la versió impresa d'aquest recull no apareix atribuït a Zael sinó a Gergis, un autor de qui no se sap res.¹⁵ De fet, Tresbens cita Gergis en el passatge immediatament posterior (§11), en referència al fragment que segueix l'extracte esmentat en la mateixa recopilació. Cal tenir present, però, que en la tradició manuscrita del *Liber* varien de vegades els noms els autors als quals s'atribueixen els capítols i, per tant, és possible que la discrepància es degui a la còpia consultada per Tresbens. Un altre dels esments a Zael (§12) no sembla tampoc referir-se a cap de les seves obres, si més no segons l'escrutini que hi he pogut fer. Finalment sí que en el segon capítol (§35) es troba una citació al mateix autor que es pot confirmar,

12. Burnett (1977); Burnett (2006: 99-118). L'he consultat en la primera edició renaixentista: *Liber novem iudicum* (1509).

13. Sobre Doroteu vegeu Brennan (2014). El text conservat del poema està editat a Pingree (1976).

14. En relació a Zael vegeu Crofts (1985: ix-x).

15. En relació de Gergis (Jirgis, Jirjis), vegeu Carmody (1956: 72-74).

en concret al tractat *De interrogationibus*, malgrat que hi apareix lleugerament alterada. Zael també és emprat per Tresbens en tres passatges del *Tractat de les eleccions*, on recorre al seu *De electionibus*. Tant el *De interrogationibus* com el *De electionibus* van circular normalment dins el recull dels tractats d'aquest autor conegut amb el nom de *Liber iudiciorum*.

Omar Tiberíades (‘Umar Ibn Al-Farrukhān Al-Ṭabarī, fl. 762-812), traductor i astròleg persa vinculat a la cort de Bagdad, és un altre dels autors recopilats en el *Liber novem iudicum* que és citat en el *Tractat de les interrogacions*.¹⁶ Efectivament, hi és esmentat al costat d'Abenragel com a suport per l'afirmació que per determinar la longitud de la vida la separació de la Lluna significa la vida passada i l'aproximació significa la vida que resta, una afirmació que Tresbens troba imprecisa (§8). La referència a Abenragel és fàcil de confirmar. Per contra, no es troba aquesta indicació en el *De interrogationibus* d'Omar. Sí que es pot localitzar dins el *Liber novem iudicum* però, en la versió impresa, sota el nom de Doroteu. Per tant, es podria tractar d'un altre cas d'atribució alterada per la transmissió textual que afectaria un dels extractes d'aquest recull. Tampoc he localitzat la referència a Messahala (§7) ni en el *Liber novem iudicum* ni en les obres d'aquest astròleg. Omar és un autor àmpliament usat per Tresbens en el *Llibre de les nativitats* i, de manera més limitada, en el *Libel d'investigació de tresors*, on també cita Messahala.¹⁷

Les citacions anteriors, llevat de dues, es concentren en el primer capítol del tractat, però en el prefaci també en trobem dues referències consecutives a Ptolemeu, el famós astrònom, astròleg i geògraf que va viure a Alexandria al segle II. Totes dues responen a la finalitat de demostrar la influència de les estrelles sobre l'ànima humana. La primera (§3) és al "llibre *Alarba*", que remet clarament a la denominació àrab (*Kitāb al-arba'a*) de l'essencial obra astrològica de Ptolemeu, coneguda amb el títol de *Tetrabiblos* o *Quadripartitum* i traduïda al llatí diverses vegades al llarg de l'edat mitjana. Les dues traduccions arabollatines més difoses van ser, amb diferència, les realitzades per Plató de Tívoli a Barcelona el 1138 i per Egidio de Tebaldi a la cort castellana d'Alfons X a la segona meitat del segle XIII. També són les que més probablement podria haver consultat Tresbens. Malgrat que l'expressió llatina que empra –"les esteles són *animatrices gencium*"–, fa pensar en una citació literal, no l'he trobada en el tractat ptolemaic, que he consultat tant en la versió original grega com en quatre de les traduccions llatines medievals, ni tampoc en el comentari d'Haly Abenrudian (Ali ibn Ridwan) que sovint l'acompanyava.¹⁸ Amb tot, sí que ens permet comprovar un cop més la intenció divulgadora de Tresbens, atès que immediatament després afegeix la interpretació en català de l'expressió llatina: "són les esteles endressans los coratges de las gentes". No s'ha de descartar, però, que es tracti d'una idea genèrica extreta de la font citada. Si és així, de la manera com sembla interpretar-ho Tresbens, potser seria una al·lusió a la influència astrològica en les qualitats de l'ànima humana, tema al qual Ptolemeu dedica el capítol 14 del llibre III del *Quadripartitum*. Tanmateix, és una afirmació tan inconcreta que malauradament no ens permet confirmar amb certesa que Tresbens utilitzés aquesta obra fonamental en la història de l'astrologia,

16. Omar és una font força emprada per Tresbens en el *Llibre de les nativitats* i en el *Libel d'investigació de tresors* (Giralt 2017; Giralt 2018b). Sobre aquest astròleg vegeu Carmody (1956: 38-40), Ullmann (1972: 306-7), Pingree (2008b) i Burnett (2011).

17. Giralt 2018b. Pel que fa a Messahala, astròleg jueu establert a Bagdad (762 - c. 815), vegeu Pingree (2008a) i Thorndike (1956).

18. Quant a les traduccions llatines medievals i comentaris del *Quadripartitum* vegeu Hasse 2016-2021, on també podeu trobar una extensa bibliografia sobre el *Tetrabiblos* original. Al mateix lloc n'he pogut consultar en línia una versió anònima anterior a 1251. A més del text original grec (amb traducció italiana) publicat per Feraboli 1985, n'he consultat tres altres versions llatines: per a la versió de Plató de Tivoli he utilitzat Ptolemeu 1484, la traducció d'Egidio de Tebaldi i el comentari d'Abenrudian els he vist en Ptolemeu 1493, i la grecollatina de Guillem de Moerbeke (1266-1269) en una edició recent (Vuillemin-Diem 2015).

perquè al llarg de la seva obra aquesta és l'única al·lusió que fa a Ptolemeu que no sembla indirecta o que no fa referència a algun dels diversos apòcrifs que van circular sota el seu nom (Giralt 2017). En canvi, no és gens dubtosa la citació al més famós d'aquests apòcrifs, el *Centiloquium*, que ve tot seguit (§3). Es tracta d'un recull molt influent compost per cent sentències astrològiques i d'origen discutit –potser grec bizantí o àrab. Se'n conserven diverses traduccions de l'àrab al llatí, però la més difosa, amb diferència, és la que va fer Plató de Tívoli a Barcelona el 1136 i que degué ser l'emprada per Tresbens, que cita l'obra en els seus tres tractats breus.¹⁹ En aquest cas, l'autor li dona un sentit general que no té la sentència original: mentre que Tresbens exposa la influència mútua entre els cossos celestes i els terrenals, el *Centiloquium* parla de la supeditació dels éssers del món inferior respecte dels astres com a fonament per a la fabricació de les imatges que operen amb les propietats imbuïdes pels estels.

Finalment és força probable que l'*Introductorium de l'art* citat també al prefaci com a font per calcular la part de la fortuna (§4) faci referència a l'*Introductorius ad iudicia astrorum* d'Alcabici, que, en efecte, explica com fer-ho. La introducció a l'astrologia d'Alcabici (Al-Qabīṣī), un astròleg pertanyent a la cort de l'emir d'Alep al segle x, va ser traduïda al llatí per Juan de Sevilla i va esdevenir una de les que va tenir una circulació més àmplia en l'Europa medieval.²⁰ Si es tracta realment de l'*Introductorius*, el *Tractat de les interrogacions* citaria Alcabici una sola volta, de la mateixa manera que la resta de tractats de Tresbens el citen ocasionalment, si bé sempre amb el nom de l'autor. Aquest, doncs, seria l'únic cas en què Tresbens s'hi referiria amb el títol de l'obra. La d'Alcabici és una de les obres relatives a la ciència de les estrelles que consten en l'inventari de 1401 conservat de la biblioteca reial al Palau Major, que, tanmateix, no recull tots els llibres que hi eren presents. Algunes altres de les fonts emprades el *Tractat de les interrogacions* també hi són registrades: el *Liber completus* d'Abenragel, el *Quadripartitum* de Ptolemeu i el *Centiloquium* (Giralt 2017).

En els altres tractats es fa més evident la crítica a què ocasionalment Tresbens sotmet els autors que cita. En aquest tan sols trobem que en un parell de casos matisa o completa les afirmacions de les fonts (§8 i §9) i dues vegades corrobora la veracitat d'Abenragel (§18 i §41). En suma, hem vist que el *Tractat de les interrogacions* presenta un seguit de problemes pel que fa a l'ús de les fonts, que rarament trobem en la resta dels tractats de Tresbens. En part es poden justificar per errors atribuïbles a la tradició textual, en part per una utilització més o menys abusiva de les autoritats per part de l'autor amb la finalitat de portar l'aigua al seu molí, però resten una bona colla de citacions aparentment errònies sense explicació. En tot cas, si ens deixem guiar pel text conservat, sembla que una gran part del tractat no reproduïa directament les fonts sinó que era una elaboració original de Tresbens.

19. Pel que fa al *Centiloquium* vegeu Boudet (2014) i Boudet (2020), a més de Hasse (2016-2021), on se'n recullen els manuscrits conservats. N'he consultat la versió llatina de Juan de Sevilla en l'edició renaixentista esmentada en la nota 33 (Ptolemeu 1493: [ff. 45v-66v]) i una traducció italiana des de l'àrab (Martorello-Bezza 2013).

20. L'*Introductorius* està editat, en l'àrab original i la traducció llatina, en Burnett *et al.* 2004. Sobre Alcabici vegeu Yamamoto (2007: 941). Jo mateix (Giralt 2017) defensava que Tresbens al·ludia aquí a una obra pròpia que no s'hauria conservat. Tanmateix, si tenim en compte que el títol no és esmentat en cap dels seus altres tractats, malgrat que seria una obra bàsica, i que el contingut mencionat es pot trobar a l'*Introductorius in iudicia astrorum* d'Alcabici, és molt més versemblant que es refereixi en aquest darrer. No em sembla una dificultat greu que no empri el títol més freqüent (*Introductorius ad iudicia astrorum*), considerant que la denominació de la versió llatina varia al llarg dels nombrosos manuscrits que la transmeten. En un d'ells (Londres, British Library, Harley 13, f. 199r) s'utilitza el títol de *Liber introductorius ad totam artem astronomie* (Burnett *et al.* 2004: 168).

1.6 Edició

Aquesta és la primera edició del *Tractat de les interrogacions* de Bartomeu de Tresbens, i ha estat realitzada a partir de *R*, l'únic testimoni conegut. He seguit els criteris habituals d'edició dels textos catalans medievals: he mantingut l'ortografia de *R*, però he desenvolupat les abreviatures i he separat les paraules d'acord amb l'ús actual, he aplicat la distinció moderna d'u/v i i/j, he accentuat, he posat dièresis i he utilitzat l'apòstrof (') per indicar les elisions que actualment es marquen amb aquest signe, el punt volat (·) per dividir les formes aglutinades que avui s'escriuen separades i els guionets (-) per a les formes enclíiques pronominals. També he regularitzat l'ús de les majúscules. Si bé el text de *R* té signes de puntuació, l'he puntuat de nou d'acord amb paràmetres actuals, incloent-hi la supressió dels punts que limiten els numerals. He separat els dos capítols conservats, coincidint amb l'espai per a les caplletres, i hi he afegit els títols, extrets de la taula de matèries que apareix a l'inici del manuscrit. He posat les paraules i les lletres afegides entre claudàtors. Per facilitar les referències al text he numerat també els paràgrafs (§). He indicat les cares dels folis. Les correccions que he fet al text –a partir de les fonts emprades per Tresbens o a partir del sentit del passatge– estan recollides en l'aparat crític, així com les incidències provinents del procés de còpia que s'hi observen, com paraules i lletres ratllades, interlineades o corregides. També en nota incloc les fonts emprades per Tresbens i uns quants aclariments lèxics, especialment els mots d'origen occità. Malgrat que he consultat amb molta freqüència el *DCVB* i el *DOM*, no ho assenyalo més que en casos excepcionals. Quant a les fonts, les cito en la versió llatina usada per Tresbens, i en el cas del *Liber completus* d'Abenragel també la versió castellana que fa de pont de l'àrab al llatí.

2 *Tractat de les interrogacions*: edició del text

[*Prefaci*]

[f. 86r] [§1] Car a la Reyal Magestat ha plagut haver conexensa en los fets celestials e los encercaments de les obres dels signes e planetas e esteles fixas en so que fan en los nats, e plàcia-us veure en los fets que fay lo moviment del cel en lo regiment de les gents, en lurs coratges e voluntats,²¹ és²² de vezer al present per què les interrogacions han fruyt; on és a saber que, de totes les coses las quals han ésser o vida dejús lo cel de la Luna, ha Déus ordenat en nombre par o que·s pot divisir per par entrò a la derrera divisió que roman²³ simple unitat. Car genus ha fet en mascle e femell e la composició ha feta de 4 elements: dos mascles sobirans e dos famells²⁴ jusans. E après en los altismes, ço és, en la 5 essència, ha feytas 8 naturas de steles, e són 7 erràtiques e les altres que són ditas fixas e són –entre la divisió de la[s] 4 jusanes, essències elementàries,²⁵ e les 8 sobiranes– 12, e totes són ensemps posades en divisió de par, e les 8 sobiranas han a regir e governar les 4 jusanes e tot quant en ellas se fa. E per açò los antichs philòsofs han departit tot lo sobiran firmament en 12 parts e són dites signes. E aquells signes són departits segons genus masculí e

21. *R* repeteix la mateixa frase amb algunes variacions: *Es plats encare de vezer en los fets que fa <en> lo moviment del cel en lo regiment de les gents, en lurs coratges e voluntats*. D'altra banda, *plats encare* hi apareix interlineat, igual que *los fets ... del*. En la mateixa línia *matex moviments que fay* està ratllat.

22. *és* precedit per *e*.

23. *roman* seguit de *si* ratllat.

24. *famells* seguit de *jussans* ratllat.

25. Corregeixo *elementàries*.

femení, axí com los elements e així mateix de las steles. E són atressí departit[s] segons qualitats, complexions, axí com los elements, en calt e sech e fret e humit. E axí mateix, infirmitat e variació e leugeria, axí com en los lurs introductoris d'aquesta sciència és per los antichs maestres mostrat.

[§2] E sobre açò saguex-se que la ordinació primera del creador feta en natura tostemps sia e non se varie, perquè és scrit que tots los fets que l'om e la fembre fa se fa[n] per lo moviment d'aquell primer regén, en special en la complectió de la carn e en sa voluntat, e per açò són les gents diverses en entencions e en obres e volers. Car si per compleccions diverses de la natura insana són compostas migensan lo regiment sobirà necessari, és que signifiquen aquella, car tota cosa seguex de necessitat ordinària per natura son semblant e, si non o eran o no-s feya, non seria semblant que fóssent d'aquella natura, mas que cascuna cosa se fes per si e de novella complecció.

[§3] E per amor d'açò se saguex l'auctoritat del Ptholomeu en lo libre²⁶ [f. 86v] *Alarba*, que diu que les esteles són *animatrices gencium*: vol dir que són les esteles endressans los coratges de las gents.²⁷ E en lo *Centiloqui* diu²⁸ que les caras o fas o figuras jusanes responen a les subiranes, e les subiranes a les jusanes.²⁹

[§4] Seguex-se, donchs, que, quant alcun hom demanda d'alcuna cosa dubtosa, desitjada alcun temps, e ven al mestre d'estrologia, que aquell és mogut per la influència regitiva del firmament, lo qual lo duís a temps en lo qual expressament declara so que ha tengut en son cor amagat lonch temps entrò en aquella hora en la qual deu haver declaració e certivitat de son dubte. E açò és la causa per què interrogacions han loch equivalent e són eguals a la nativitat. E per so és lo primer capítol de la vida.

[§5] Mas primerament és a dir la manera per la qual casqués deu interrogar e de les coses qui son necessàrias a l'interrogant e a l'interrogat. Tothom qui vol interrogar o de si o d'altre d'alcuna cosa qualque sia deu primerament sotsposar que Déus, que ha totes coses creades e simples e compostas,³⁰ reges e governa tot lo món e que aquella cosa de què vol interrogar li ve de dalt del cel e dels corses celestials, los quals Déus ha posats ministres dels moviments de natura e de les inclinacions e voluntats nostres. E sobre aquest fundament deu portar en son coratge e en sa cogitació lonch temps e fermar en son cor la qüestió que vol fer. E après, quant la voluntat serà affectuosament confirmada, deu anar o tremetre a l'astròlech³¹ lo qual sàpia cert en judicis e veray e que sàpia que sia guarnit d'istruments e de libres verays.

[§6] E, feta la qüestió, sia pres l'ascendent e feta la figura del cel e egualades les cases e les planetas posades casquas en son loch vertader. Après deu traure la part de fortuna, axí com en

26. *libre* seguit per *ala* ratllat.

27. *Alarba* és el títol àrab del *Quadripartitum* de Ptolemeu. Tanmateix, no he trobat aquesta expressió ni cap d'equivalent en aquesta obra de Ptolemeu ni en el comentari Haly Abenrudian que sovint l'acompanyava. De tota manera podria ser que Tresbens es refereixi d'una manera general a la influència dels astres en les característiques de l'ànima humana, un aspecte extensament desenvolupat per Ptolemeu en el capítol 14 del llibre III del *Quadripartitum* (Feraboli 1985: 260-283). En les impressions renaixentistes no és el capítol 14 sinó el 13, tant en la versió de Plató de Tívoli (Ptolemeu 1484: ff. [32v-35r]), com en la traducció d'Egidio de' Tebaldi (Ptolemeu 1483: ff. 76v-82v).

28. *diu* interlineat.

29. "Vultus huius seculi sunt subiecti vultibus celestibus et ideo sapientes qui imagines faciebant stellarum introitum in celestes vultus inspiciebant et tunc operabantur quod debebant", Pseudo-Ptolemeu, *Centiloquium, verbum* 9 (Ptolemeu 1493: f. 107v).

30. Corregeixo *compostat*.

31. Corregeixo *astrologia*.

lo *Libre de les nativitats*³² ensenya e el *Introductorium de l'art*.³³ E aquesta regla és general en tota interrogació e necessària. E après deu notar lo senyor de la conjunció o de la oposició precedent la interrogació e jutjar segons aquell mesclat, ensemps ab lo significador de la cosa de què és la qüestió e ab lo senyor de l'ascendent de la figura. Mas si la interrogació és feta per ésser de vida o de fortuna o prosperitat del demandant, adonchs aquella interrogació és general e és equipol·lent a la nativitat, perquè és necessari que prenga e cerque o fassa il·lègia³⁴ –tot per la manera que s cerca en la nativitat– e après alcocoden³⁵ e almutat. E quant aquells hauràs sercats e trobats, serà la figura del cel aparellada per jutjar e jutjaràs [f. 87r] en la vida e si l'ésser de son cors e de sa substància e de sos accidents, tot per la guisa que has vist en la doctrina de las nativitats en general.³⁶ Mas per so car la quantitat és alcuna passada al temps de la interrogació, varia-se la disposició de la quantitat de la vida e dels accidents. E per amor d'açò la interpretació jutja la quantitat passada de la vida e la avenira e los accidents passats e per venir, e per ço ve lo primer capítol de la vida.

[§7] Quant donches plaurà a alcun Rey o noble o altre saber de sa vida si³⁷ és o serà d'aquí avant bona, en açò cerca lo yleg e son alcocoden e l'almutat de la qüestió e de la conjunció o oposició passada, e aquell que serà mellor penràs per significador d'aquell per qui és feta³⁸ la qüestió. E si tots aquells t'i falliran, per ço que són infortunats e cazens,³⁹ pren la Luna e, si guarda a l'ascendent, serà significadora del demandans e, si non guarda la Luna a l'ascendent e guarda al senyor del seu loch o al senyor de l'ascendent, pren aquell per significador del demandant e jutjaràs la bontat o la malícia de la vida segons la disposició d'aquells e segons la casa en què serà fort o flaca o mijana. E si lo senyor de la triplicitat primer de l'ascendent és mellor o en mellor disposició que lo segon, digues que la quantitat de la vida primera és mellor; e si lo segon, la segona; e si lo terç, la tersa. E si lo senyor de la part de fortuna és en bona disposició e la part caurà en bon loch e ben fortunada e lo senyor de l'ascendent és en sa exaltació e en bon loch, jutja tota bona prosperitat de sa vida. E si és lo contrari, jutjaràs lo contrari, car Júpiter e l Sol e Venus e la Luna, quant són significadors e són en bons estaments e esguarts de l'ascendent e en les lurs dignitats, signifiquen bona prosperitat e fortuna e alegria cascun segons sa potència, car lo Sol en nobleza e puritat, Júpiter en justícia, puritat e sapiència e honestat, Venus en boneza, alegria e ricor movable, e la Luna en regiments e tractaments e mesclaments e franquesas e liberalitats. E si seran Mercuri o Saturnus o Mars e que sien en bonas disposicions, donan fortaleza e concell en lurs significats, axí com Saturnus en terras e possecions e agricultura e en consell perfet e pregon e durable. E Mars en cavalleries e fets d'armes e de foch, segons las disposicions en què serà, e casa e signe, car ja ha cascuna planeta son significat segons les cazes. E Mercúrius, que sia significador en disposició bona, fa bontat en son ofici de scrivania, de comtes, [f. 87v] de nombres, de mercaderias e de sciències de cadrivi. Per la bontat o malícia de la vida segons d'aquells e de lurs lochs, jutjaràs axí com ja en las nativitats as vist.⁴⁰

32. Al·lusió al *Llibre de les nativitats* del mateix autor, en concret al capítol 33 (Vernet-Romano 1957-1958: II, 11-12).

33. Probablement Tresbens es refereix a l'*Introductorium* d'Alcabici, que explica com calcular la part de la fortuna (V, 1, 3, Burnett *et al.* 2004: 350-51).

34. Aquesta indicació la recolza en Abenragel més endavant, al capítol segon (§41).

35. *alcocoden* precedit per *alcod* ratllat.

36. Es refereix a la doctrina general exposada en el *Llibre de les nativitats*, especialment als caps. 3-16 (Vernet-Romano 1957-1958: I, 52-125).

37. *si* repetit.

38. *feta* acabat en *t* ratllada.

39. *cazens* és un occitanisme per 'caients'.

40. Aquest passatge fa referència als capítols 19-30 del *Llibre de les nativitats* sobre la influència dels diversos planetes en la vida de les persones. Així, en el cas de Mercuri: "Quant Mercuri serà solet e sens conjunció d'altre planet,

[Lo primer capítol de interrogació: si és de sa vida en bontat e en quantitat e honestat e per aquella interrogació haurà per les semblants rahons totes les conexensas que ha per sa nativitat]

[§8] E si vols saber la quantitat de la vida passada e per venir, per la primera figura mateixa la trobaràs. O devets saber que, sagona la sentència de Aomar Tiberiàdis e acorden Aly Abenrachel,⁴¹ a aquella que lo senyor de l'ascendent e de la Luna porten lo judici e dien que la separació de la Luna significa [la vida passada, e l'aplicació] la vida que és per venir, mas negon non dits si la aplicació de la Luna és de l'ascendent o del senyor de l'ascendent. Non dich, si la Luna non ha separació ni aplicació,⁴² si deuen obrar per ella. Car aplicació no pot ésser de més que los raigs de las 7 orbes⁴³ de les planetas són, verbigràcia, ço és, posa-te que aplicació és aplicació d'una laugera planeta, so és, que va pus tost a i pesant, ço és, que va pus tart, ço és, que lo leuger o lo més tost anant sia de plus petits graus en nombre que non és lo més tost anant en i signe, quant va a conjunció, o en diverses signes, quant va a algun esguart per raigs drets o esquerres, e aquella serà dita aplicant entrò que sia ajustada en i grau o en i menut ab la altre pus tart anant per conjunció o per esguart, axí com dit és. Però aquesta aplicació, axí com ja he dit, non pot ésser dita aplicació, d'aquí que són en alguns térmens per los quals se pusca dir que han alguna vista manifesta o mescla. E sobre açò dich que separació ni aplicació non pot ésser dita en la i ni en l'altre entrò que són en feriment o contacte de lurs raigs, ço és, la i de l'altre.

[§9] E encara més, aplicació dien los actors que és segons latitut e segons longueza, e és ver. Mas latitut ha on pot estar de més de 6 graus, dons cové que aquell que serà de 6 graus, cové que sia de la major latitut e que torne atràs, per so car non pot sortir⁴⁴ del ditat.⁴⁵ Donchs tornan altres vers i altre que serà en 4 graus o menys, applica a ell e de la aplicació de longària. Dien tots los doctors, e special Mesalach,⁴⁶ que, si alguna planeta és en 10 graus d'un signe e que sia ponderós e un altre leuger de anament sia en 5 graus, que aquell del 5 és aplicant entrò que sia e haja aconsaguit aquell⁴⁷ dels 10 graus. E com donques neguna aplicació segons lo test vertader no sia de més de 6 graus, fas-te un dubte e moch-te qüestió com porà la Luna significar 30 anys ni 40, los quals hauran

---

serà significador de l'esperit del nat ... farà lo nat de subtil enteniment ama guany de marquedaries ... e ama sciències, e majorment quadrivals", *Llibre de les nativitats*, cap. 30 (Vernet-Romano 1957-1958: 1, 166).

41. El context i la confrontació amb les fonts citades indica que aquí hi ha un salt de copista, que he intentat corregir. És així com ho trobem al *Liber completus*, I, 13 (Abenragel 1551: 30): "aspice ad dominum ascendentis et Lunam, nam separatio Lunae significat quod transivit de vita et eius applicatio significat quod remansit" (Hilty 1954: 26); "Para mientes al sennor del ascendente e al a Luna; que el quitamiento de la Luna significa lo que passo deso uida e el su llegamiento significa lo que finco de so uida". No he trobat aquesta indicació en el *De interrogationibus* d'Omar Tiberiades (1503) però sí en l'antologia elaborada a partir de diversos astròlegs titulada *Liber novem iudicum* (1509: f. 5vb): "si quis de vita fecerit questionem, orientis dominus et Luna consulatur. Separatio namque luminis transactam vite portionem ostendit. Applicatio autem quod relictum est diiudicat". Malgrat que el passatge hi apareix adscrit a Doroteu en la versió impresa, no es pot descartar que en la còpia manuscrita emprada per Tresbens aparegués atribuït a Omar, un altre dels autors recollits en la mateixa compilació, ja que es detecten divergències d'atribució al llarg de la tradició textual.

42. *aplicació* seguit de *si* ratllat.

43. *orbes* afegit al marge per suplir una paraula esborrada. Al marge també hi ha una clau que abraça aquest passatge amb el mot *aplicació*.

44. Occitanisme per 'sortir', que reapareix més endavant.

45. Paraula incomprendible, potser a causa d'un error textual.

46. No he trobat aquesta referència en Abenragel ni en el *Liber novem iudicum* (1509) ni en Messahala, del qual he consultat les obres publicades dins el recull Messahala 1549, i en traducció anglesa, dins Dykes 2008.

47. Corregixo *aquells*.

passats, alcun hon senyor de la interrogació de sa vida, com [88r] la sua separació ni de l'ascendent ni de son senyor non pusca ésser més de 6 graus, ni aytampoch la aplicació com porà jutjar 40 anys per vinra, los quals per ventura vinrà lo interrogant après de la interrogació e la Luna serà separants-se per 4 graus o me[n]lys per esguart o per conjunció, car los graus non poden significar sinó anys en qualque se vulla⁴⁸ disposició sian o loch. Car los actors dien de signes fermes que⁴⁹ los graus signifiquen⁵⁰ anys e, de comuns, mesos e, de movibles, dies e alcunes vejades hores, axí que de cert aquesta aplicació non veig que pusque haver loch en aquell significat, quant en nombre dels passats ni dels que són per avenir. Mas que entench que vullan dir que, si la Lune és separada de l'ascendent o de son senyor e la separació és major en nombre que la aplicació, que significa per açò haver passada lo enterrogant la major quantitat dels anys de sa vida absolutament. E si és pus poca la separació e la aplicació ha més anar, que és la menra⁵¹ part de la vida passada e que aspere la major a viura, si a Déu plau. E si és d'angles forts, ja pus forts. E si és d'angles amigables o lochs per bons esguarts, serà fortunada. Axí entén que, si la separació se fa de mals esguarts e la aplicació va a bons, que la vida que és per venir serà mellor que la passade e, si és contrari, peyor.

[§10] Zael israelita diu que, si vols saber la quantitat de l[a] vida passada de l'interrogant e aquella que ha per venir o per viura, guarda lo senyor de la fas que puja en l'orient quants graus ha passats del signe en què és, e guarde també quants ne són pujats en lo orient, e multiplica aquells que ha passats en los graus⁵² que són pujats en lo orient. E si aquella suma que venrà per la multiplicació passa un centenari, trau-ne 100 tantes vegades com pusques e lo remanent que serà dintre 100 serà lo nombre dels anys que són passats del senyor de la qüestió. E si d'aquells mateys planetas pendràs los graus que són per anar del signe en qui és e los multiplicaràs per los graus que són per pujar de l'orient e vejas si la suma producta sobrepuja 100 e trau-ne 100 tant com pusques, e los graus que sobran són designats los anys que haurà⁵³ a viure lo interrogant, si a Déu plaurà.⁵⁴

[§11] Jergis ne posa altra doctrina e diu que prengues lo senyor de la triplicitat del signe de l'orient e que vejas en quants graus és de la fas del signe en qui és e que los multipliques en los graus del signe⁵⁵ que són passats. E si los graus altres del [f. 88v] terme de l'orient multiplicaràs en los graus que⁵⁶ són per passar de la fas en què és lo senyor d'aquell terme, e puys que vejas si la suma és més de 100 e, soststreta la centena, aquells graus que resten signifiquen los anys per viure, si a Déu plau.

[§12] E diu Zael i[s]raelita mays que, quant lo senyor de l'ascendent de la interrogació és en los angles forts, signifie longa vida. E en los succedents migana e en los cazens significa breu vida⁵⁷.

48. Corregeixo *quel que si vullan*.

49. *que* interlineat.

50. *signifiquen* interlineat.

51. Occitanisme per 'menor'. Segons el *DOM* s. v. *menor*, 'menre' és el cas subj. de 'menor'.

52. *en los graus* repetit.

53. *haurà* acabat en *s* ratllada.

54. Aquest passatge atribuït a Zael i el següent, sota el nom de Gergis, provenen del *Liber novem iudicum* (1509), on apareixen tots dos consecutivament com a extractes de Gergis sota el títol *De vita querentis transacta et reliqua eius portione* (f. 6r).

55. *que* seguit per *en* ratllat.

56. *que* seguit de *per* ratllat.

57. No he localitzat aquest passatge en cap obra de Zael ni en el *Liber novem iudicum*. La mateixa expressió es troba atribuïda a Gerardo da Cremona en l'anònim *Opus geomantiae completum* (1625: 285), probablement citant l'*Ars geomancie* de Gerardo di Sabionetta: "dominus ascendentis in fortibus angulis vitam longam, in succedentibus mediocrem, in cadentibus brevem".

[§13] Et Dorotheus et Aly Abenrachel se acorden que,⁵⁸ quant lo senyor de l'ascendent és franch e net de totes infortunes, que significa la vida que és per venir bona e longa. E si serà combust e infortunat, la significa mala e breu. E toststemps que l'orient e son senyor e la Luna e son senyor e lo senyor de la triplicitat del 4 hajan bons testimonis e sien guardats dels mals, en special del senyor de la 8a e de la 7 e de la 6, serà senyal de bé e de crexement e de bé e de bona vida.⁵⁹ E si aquells seran infortunats, cazens o combusts o fores de lurs dignitats, significa mala e breu vida. E si seran infortunats en angles e en signes forts, longa vida e mala; e en succedents e en⁶⁰ migans infortunats, mala e migana; e si en cazens e en signes movibles, mala e breu. E non t'i desmembre la part de fortuna e de son senyor e contempla e guarda la diposició sua, axí com de los dessusdits.

[§14] Ítem si vols saber qual serà mellor ne en millor disposició e saber la fi de la vida o lo comensament. Dits Doroteus que, si lo senyor de l'ascendent és mellor en figura que lo senyor de la 4, que lo comens de la vida és mellor. E si lo senyor de la 4 sobremunta en poder e en dignitats lo senyor de l'ascendent, que la fi de la vida serà⁶¹ mellor que lo comensament. E diu que lo senyor de l'ascendent significa la persona e sa fi e lo senyor del loch de la Luna significa los dampnatges.⁶²

[§15] Mas Aly Abenrachel diu, e és veritat, que, quant lo senyor de la 4 ha virtut per si e poder, que aquell és significador de las cosas e del profit e dan que li és a venir. E diu Aly Abenrachel que lo temps de la mort se pot saber per aquesta manera: vejas quants graus ha enfre lo senyor de l'ascendent e los graus de la terminació que intrarà a la combustió e que sallirà de aquella o de la infortuna en què serà, e aytans graus com cauran enfre els dos térmens aytant és lo terme de [89r] sa mort per aquesta guiza que, si serà en signe movable, serà cascun grau 1 die.⁶³ E si serà en signe comú, seran meses; e si serà en signe ferm, seran anys. E serà pus fort la significació, si mala planeta serà en l'ascendent o guardarà a l'ascendent⁶⁴ de 4 esguart o de oposició.

[§16] Dorotheus e Aly Abenrachel, ells han partida la vida de l'interrogant en 4 quartes.⁶⁵ E si algun volrà saber qual quarta de sa vida li és mellor, donarà la primera 4 a orient, la 2a a la 10a casa, la 3a a la 7 e la 4 a l'angle de la terra. E après diu que guardes en qual d'aquellas 4 trobaràs fortunes e la part de fortuna e la Luna ben fortunada, e aquella 4 que més bona serà, compara-la a la 4 de la vida de l'interrogant per⁶⁶ mellor a ell que les altres. E les Índies de Feriz partessen en 3 parts segons lo senyor de la triplicitat de l'ascendent, e donen la primera part de la vida al primer senyor, e la 2 part al segon e, al terç, la 3 part de sa vida.

[§17] E si algun demanda de les 4 quartes del món e del die o de la vila o del loch, per la semblant manera fazien que l'orient donaven al matí e l'ocident al vespre e la linya del michdie e sas horas al migdie. E la migant a l'angle de la terra o al septentrion. E en aquella partida més fortunada ells

58. *que* seguit de *q* ratllada.

59. Aquest passatge es basa en el *Liber completus*, I, 30 (Hilty 1954: 30; Abenragel 1551: 26), però també coincideix en part amb un passatge atribuït a Doroteu del *Liber novem iudicum* (1509: f. 5v).

60. *en* seguit per *i* ratllada.

61. *serà* interlineat.

62. No he trobat aquest passatge ni el *Liber novem iudicum* (1509) ni en el *Carmen astrologicum* editat per Pingree (1976).

63. *Liber completus*, I, 13 (Abenragel 1551: 26; Hilty 1954).

64. *o guardarà a l'ascendent* escrit al marge.

65. Aquí Tresbens cita Doroteu a partir del *Liber completus*, I, 5 (Abenragel 1551: 18; Hilty 1954: 21), però el desenvolupament que segueix *Liber completus*, I, 13 (Abenragel 1551: 26; Hilty 1954: 30) l'atribueix no pas a Doroteu sinó a uns astròlegs indeterminats.

66. *per* seguit de *me*.

fazien lurs afers. E de les 4 parts del món per anar o mudar o fer sos affers⁶⁷ donen la part que és sobre terra de l'ascendent entrò al mig del cel a l'orient. E la part del michcel entrò a la 7 donen al migdie. E la part del 7 entrò⁶⁸ a l'angle de la terra donen a l'occident. E de l'angle de la terra entrò al punt de l'orient donen a la part de septentrion e, aquella que més és fortunada de bonas planetas, en aquella dien que⁶⁹ és bon anar per fer son prou e sa prosperitat.

[§18] Et és explanació dels savis que, si les fortunes són en la part de l'orient que demanda ses cozes e ses peticions de la hora del Sol lavant entrò que sia al migdie, axí s'entén que⁷⁰ la part de l'orient és quant lo Sol hix fins al michjorn en quin temps se vulla de l'any. E si les fortunes seran al migjorn entrò a l'occident o al Sol post, fer sos afers deu tant con lo Sol serà al migdie entrò a l'occident. E axí de las 4 dejús terra. E tot açò diu Alí que és segons bona veritat. E yo l'autreje que tot se jutge e se saguex segons la intenció del qui demanda, quaix que digua que lo querent deu specificar cascuna part de las qüestions [f. 89v] per si en tal guisa yo deman qual quarta serà any pus profitable de totas las de ma vida e així de los altres. E tostemps se guarde de las quartes en quals són les infortunas. E sàpies que aquella quarta la on serà la part de fortuna e la Luna desliurades e quíties de tots infortunis, en aquella és profitós e honest de fer tot quant tu querràs.⁷¹ E si lo Rey demanda en qual part de son regne de las 4 partides del món és mellor la sua habitació, per las regles dessusdites la trobarà.

[Segon capítol de interrogació: si durarà en son regne lonch temps]

[§19] Quant alcun Rey o príncep o altres senyors demandarà, o altre per ell, si durarà en son regne lonch temps o en sa senyoria e honor, per via de interrogació, primerament se han a madurar les qüestions e veure quals e quantes se pertenen en aquesta rahó. Car primerament se pot saber per lo temps en la qual l'à presa, si alcun lo sab, car aquell és lo fundament. E si non lo sap, adonchs se deu fer qüestió: si lonch temps e quant temps la possehirà o si serà depositat, e si la perdrà ni per què o per qual manera.

[§20] E devant de totes coses fassan aquesta interrogació: demana⁷² lo⁷³ Rey d'Anglaterra si conseguirà lo Regne de Castella.⁷⁴ En aquesta qüestió devem guardar l'ascendent e son senyor e la Luna e après lo signe de la 10 casa e son senyor. E si lo senyor de l'ascendent, que és del que demanda, haurà aplicació de bon loch ab lo senyor del 10, mas que cascun d'ells o la 1 reguarde a l'ascendent o al mig cel, lo demandan conseguirà lo regne e lo posseirà per son esforç⁷⁵ e leugerament. E si lo senyor del 10 farà la aplicació al senyor de l'ascendent e que haja esguarts la 1 d'ells o abdós o a l'ascendent o al mig cel, aquell conseguirà lo regne per voluntat e esforç del regne

67. *del món* afegit després d'*affers* amb *món* ratllat.

68. *entrò* repetit.

69. *que* interlineat.

70. *que* seguit de *si* ratllat.

71. Fins aquí Tresbens ha seguit el *Liber completus*, I, 13 (*Liber completus* 1551: 26; Hilty 1954: 30).

72. *demana* seguit per *e donat* expuntuat.

73. *lo* interlineat.

74. Probablement es tracta d'una al·lusió a la intervenció anglesa comandada per Eduard, el Príncep Negre, fill del rei Eduard III d'Anglaterra, a favor de Pere el Cruel en la guerra amb el seu germanastre Enric de Trastàmara (1366-1367).

75. *esforç*, possible gal·licisme per 'esforç': DEAF, s. v. *esforz*.

matex, so és, que seran concordans en ell.⁷⁶ E si la aplicació serà de 3 esguarts o de sextil, serà per bona e leugera aquistació e sens guerra o ab pocha. E si serà de 4 o de oposició, serà la conquesta ab gran mal e guerra, e serà lo dan devés aquell que resebrà la disposició del mal esguart, so és, a saber, que penrà lo dan, e aquell que serà applicant donarà lo dan. E si entre aquells dos, ço és, enfre lo senyor de l'ascendent e lo senyor del 10, non hauran alcuna aplicació o esguarts, digues que ja non lo possehirà. E si lo senyor de l'ascendent se separa del senyor del 10, lo regne lo denegue, que non lo vol, abans li contrasta. E si lo senyor del 10 se separa del senyor de l'ascendent, lo demanant lo pert [f. 90r] per sa fortuna e per sa negligència o⁷⁷ non poder. Ítem, si les dites aplicacions no seran, mas que lo senyor del 10 sia en lo primer o lo senyor del primer sia en lo 10. Axí matex, és signe que obtindrà e-l possehirà. Ítem quant lo senyor de l'ascendent és en la 11 e que sia guardat per algunas planetas fortunas o lo senyor del 10. Axí matex, en la 11 guardat per las planetas fort nans dels angles e de altres bons lochs, és signe que obtindrà. E si la Luna serà en bona disposició e portarà lo lum del senyor de l'ascendent al senyor del 10, és signe que per legació tramesa de part del demanant lo conquerirà. E si portarà lo lum del senyor del 10 al senyor de l'ascendent, veurà la legació de part del regne al demandant e conquerirà-lo. E si la translació o portament de lum veurà de 4 o de oposició, serà con batalla e dampnatge gran. E si de 3 o de 6, serà de bon grat. E si les dessusdites condicions no seran, vejas la part de fortuna e son senyor e, si serà en esguarts bons e bonas disposicions ab los 2 sobredits significadors e la Luna farà alcuna translació de lum o dels raigs d'aquell al senyor del 10 o de l'ascendent, diguas⁷⁸ que alcuna part conquerirà del regne,⁷⁹ mas tart e ab treball, car la part de fortuna ni son senyor non dona tot, si donchs non havia dignitats en l'ascendent e en lo 10, e que-l guardés de bon esguart.⁸⁰ E si de mal esguarts lo guardaria, significa repulsa e non conseguir. Axí mateix, si en orient trobaràs alcuna bona planeta fortunat e que lo senyor del 10 fassa aplicació a ell o lo planeta de l'orient al senyor del 10, sàpies que lo regne possehirà. E si en lo 10 haurà planeta fortuna e que lo senyor de l'ascendent aplica a ell, axí mateix jutjaràs. E si enfre ells non haurà aplicació e la Luna farà translació, axí com ja és dit, enfre ell[s], així mateix jutjaràs. E si la part de fortuna caurà en l'ascendent o en la 10 o en la 11 o son senyor serà en la hu d'aquells lochs o los guardarà, significa conseguir sa causa. E si alcuna estela penrà o cullirà lo lum del senyor de l'ascendent e del senyor⁸¹ del 10 e serà en lo 10 o en l'ascendent, significa conquistar. E si la Luna penrà esguarts lum d'aquella planeta e lo aportarà a l'ascendent o al seu senyor o al 10 o al seu senyor de bon loch, axò mateix significa. Mas, emperò, és a guardar que aquella planeta, ni la Luna, no sie cazent ni enfortunat, combust ni retrogradant ni en oppòsit de sa exaltació ni vagant de son moviment. Car si era en tal disposició, non serie [f. 90v] res. Totes les disposicions contràries a les regles dessusdites denègaant ha aconsaguir regnes e dignitats, e les pazades⁸² les atrejan.

[§21] Si per ventura haurà senyal e responsió que haver-la deu, adonchspot fer qüestió si la possehirà lonch temps o si serà depositat o si morrà ab ella e, si après de sa mort, la possehiran sos fills o sa mare o sa natura. E en aquesta qüestió és d'avisar si lo demandan demanda de dignitat que ja ten o de regne o senyoria que ha conquistada o demandada, quella que spera a conquistar e troba judici que la haurà, car si demanda d'aquella que ja ha conquistada e sab lo die que fon rahebut en

76. *ell* acabat amb *s* ratllada.

77. *o* repetit.

78. *diguas* acabat en *s* interlineada.

79. *regne* seguit de *m* ratllada.

80. Corregeixo *esguardat*.

81. *e del senyor* repetit, la primera vegada expuntuat.

82. *pauzar* o *pausar* és un occitanisme per 'posar' emprat diverses vegades en aquest text.

ella o l'à pres per força, aquella és raigs ab la qual sabrà si e quants de temps la possehirà e tots los accidents. Emperò le seti e la disposició del judici és tot 1, mas que dic açò per amor de la forma de la interrogació, perquè aquesta qüestió breument se respon: es fa judici quans segons que en la disposició del capítol denant dit és e expressat. Non hi à altre differència sinon que los angles guarnits de signes fermes e los senyors d'ells en los angles regardants als lochs de la qüestió, com és a l'ascendent e al 10. E que la part de fortuna sia en bona disposició e los luminaris sien en bon loch e guàrdent de bon loch los dits significadors és signe de possehir tots lo[s] temps de sa vida e per ell e per sa natura. E si los angles seran en lurs dignitats o en lurs exaltacions, ja pus fort. E si los significadors seran signes migancers e⁸³ lurs significadors seran en signes fermes e en bones disposicions e en lurs dignitats, aquell lo possehirà lonch temps e no-s mudarà fores de sa natura. E si serà en signes migans, mudarà-se per cambis en sa matexa natura, e açò en hom o en fembra segons la natura dels signes e dels significadors, axí com se fa per matrimonis o les semblants coses e segons lo loch o casa un serà. Car açò se pot remetre a la discreció del bon estròlech e savi, axí com medecina remet sos particulars a la discreció del bon metge. E si per ventura los significadors seran en mala disposició o enfortunats per Mars o per Saturnus o per la Cocha del Dragó, o que sian en lo oppòsit de la exaltació o de sa casa o en angles cazents e que los signes dels angles sien movibles e los significadors en signes movibles, o que lo senyor del primer sia separant del senyor del 10 o lo senyor del 10 sia separant del [f. 9r] senyor de l'ascendent o la part de fortuna e son senyor sian cazents de l'ascendent o sian combust[s] o retrogradent[s] o pelegrins, e les altres males significacions, siats cert que non lo possehirà. E la manera com lo⁸⁴ perdrà e en qual manera se regirà en ella sabrets. Car algunas vegades haurà bon ascendent e la Luna que serà esguardant fortunas. E si lo senyor de la dignitat és cazent o dejús los raigs e que non garde l'ascendent o que sia en la 2 o la 6, 8 o 12, significarà que aquell possehirà tostemps ab treball e, si és en son cazament enfortunat, açò mateix significa, e deposament d'ella, per tant que haja altres bonas significacions. E pausi⁸⁵ regles per las quals poret haver sentència o per interrogacions o per lo temps que penrà la senyoria, vera sentència dels accidents en tot aquest negoci, e nota-las ben:

Regles generals

[§22] Quant la Luna applicarà al grau de la part de fortuna e alcuna fortuna e lo grau de la 2 casa, axí matex significa que aquell haurà grant substància e que serà poderós en ajustar tesaur.

[§23] Quant alcuna infortuna serà cazent de la Luna e de la part de fortuna e de son senyor ab aquella significació devandita, significa que aquella substància que ajustarà li serà salva e segura e creixerà més tot die.

[§24] Quant en la 2 casa haurà mala planeta e la part de fortuna serà infortunada e la Luna aplicarà a alcuna infortuna e portarà lum de 1 infortunat a altre infortuna, significa que haurà poca substància ni riquesa e que non durarà molt ni serà ferm en ella e dissiparà sos béns en causas⁸⁶ que non tornarà a profit.

83. e seguit per /ratllada.

84. lo seguit de *possehirà* ratllat.

85. *pausi*, amb la desinència de primera persona pròpia de l'occità.

86. Occitanisme per 'coses'.

[§25] Quant la Luna e alcuna mala planeta seran cazents de la part de fortuna, significa que perdrà gran partida de sa substància e serà dissipat. E si com tot açò Mars li farà mal per alcuna infortunament, signifie que per sa substància serà penat e turmentat. E si Saturnus lo infortunarà, significa que despendrà sa substància en defenció de son cors e en remoure mal e dan de si e en escapar de obligacions. E si Mars o Saturnus seran ajustats a la part de fortuna o ab son senyor o lo esguardaran de 4 o oppòzit, majorment si serà aquell matex⁸⁷ esguart d'alcun dels angles de l'ascendent e la Luna e la part de fortuna esguardants e que sien infortunades, és cert que haurà contrariedors e demanadors de la substància que haurà ajustada e ostar-li-han la major part d'aquella. E si la planeta que l'infortuna serà Mars, enemichs, layrós,⁸⁸ raubadors⁸⁹ e malfaytors la li tolran. [f. 91v] E si la part e la Luna e sos senyors seran ben sens infurtuna empatxan,⁹⁰ tot irà ben. E si males planetas e bons esguardants la part de fortuna, vejas la Luna a qual part més reguarda, car si a les bones, bons serà, e si als mals, mals serà.

[§26] Quant lo grau de la ro casa serà tot sol dejús los raigs de la 4 radiació de Mars, dextre o senestre, sens negun esguart de bona planeta e Mars que sia plus alt de graus que la fortuna, adonchs perdrà sa dignitat e serà pres e farit e vilment, sobtosament, e açò serà segons lo nombre dels graus que seran enfre lo grau del mig cel e lo cors e los raigs de Mars, donan a cascun grau 1 mes o 1 die. Mas guarda que, si lo significador⁹¹ serà poderós e fort, remourà aquell accident per sa força del senyor de sa qüestió. E si serà flach, seguir-se-ha l'accident. E quant trobaràs que la hora que fenís lo terme d'aquell accident d'alcuna fortuna reguarda o applica al loch de la fortuna o als raigs, digas que remoure s'ha⁹² la major part o lo tot de l'accident en aquell temps.

[§27] Quant Saturnus serà en la disposició que he dita de Mars, digues que serà pres e perdrà sa dignitat. E per la semblant manera trobaràs lo temps o si se complirà lo accident o non per esguart o aplicació de fortuna, axí com dessús.

[§28] Quant la Coxa del Dragó serà en lo mig del cel al temps de la interrogació o en què penrà sa senyoria, significa que flacament senyorejarà e que vils gents se levaran contra ell e se apoderara[n] d'aquell.

[§29] Quant la Coxa del Dragó serà en l'ascendent o lo senyor de l'ascendent serà en mal loch e Saturnus o Mars en alcun angle e la Luna serà infortunada, significa que aquell senyor ha hòmens vils servidors que dampnifiquen sa senyoria entrò que la li faran perdra e gitar d'aquella.

[§30] Quant lo Cap del Dragó serà enmig del cel, levar s'an poderosos hòmens ab invídia contra ell e hostaran-li sa senyoria e dignitat. E si Mars haurà aquí esguarts o aplicació, faran-ho manifestament. E si Saturnus, faran-ho saladament.⁹³ Mas si alcuna fortuna guardarà aquí de bon esguart o serà corpora[l]ment aquí en lo grau del mig cel o en sos raigs, durarà-li la dignitat entant con aquella planeta fortuna tardarà per fer una revolució del cel o entrò que me aplicarà a grau d'alcuna infortuna per graus⁹⁴ de assencions, e poràs fer que aquella infortuna significarà que no perdrà la dignitat de sa vida o, si la pert, que la perdrà de bella manera o de sa volentat. [f. 92r]

87. *matex* seguit per *oppòsit* ratllat.

88. Occitanisme per 'lladres' (*DOM*: s. v. *lairon*; *DCVB* s. v. *lairó*)

89. Occitanisme per 'robadors' (*DOM* s. v. *raubador*; *DCVB* s. v. *robador*).

90. Corregeixo *empatxan*.

91. Corregeixo *significadors*.

92. *remourasse R*.

93. S'ha d'entendre 'celadament'.

94. *graus* interlineat.

[§31] Quant lo senyor de l'ascendent o lo significador serà en lo mig del cel e serà aquí mateix o en altre angle combust, perdrà en aquell mateix temps sa senyoria.

[§32] Quant alcuna infortuna aplicarà al grau del significador e serà aquí mateix retrogradan e darà infortuna al significador, serà aquí mateix temps de perdre son regne o sa senyoria.

[§33] Ítem, quant alcuna infortuna intrarà al mig cel o a l'ascendent o la una o l'altra de las fortunas aplicarà en aquells lochs e serà retrogradan, en aquell temps se perdrà sa dignitat.

[§34] Quant la 1 de los luminaris serà en lo grau del mig cel o algun altre planeta e lo significador serà flach e dèbil,⁹⁵ serà significador lo luminari o aquella planeta que serà al mig del cel o en tal disposició deurà durar la senyoria o dignitat per aytals dies o mesos, com són de nombre los anys majors del significador d'aquell die mateix, o qualque planeta que esguarde del 3 o del sextil ajustarà nombre dels seus anys menors tants dies o tants mesos segons l'estat dels raigs, ço és, de la hora que pres la senyoria. E si lo planeta que serà en lo mig del cel serà fortuna e haurà testimoni en aquell loch o lo significador serà de flach poder, significa mesos en tant nombre com són los seus anys majors.

[§35] Tothom qui vol saber lo temps que durarà la senyoria deu guardar, segons que diu Zael, lo senyor de la dignitat de la Luna e lo senyor de la ylègia e la hora que pren posseció de sa dignitat. E si en aquella hora lo troba desembergat de tota infortuna e en bon loch del cel significa que aquella durarà 1 any e menys.⁹⁶ E adonchs guardaràs en qual estat són los luminaris envers l'ascendent e qual d'aquells trobaràs en mellor estament ab l'ascendent, e aquell que haurà major dignitat en ell o serà en millor disposició ab ell, aquell penràs per significador. E après vejas si alcuna infortuna deu ésser ab ell, car en aquell temps en lo qual alcuna infortuna aplicarà corporalment a aquell loch o per 4 o per oppòzit perdrà la senyoria o la dignitat.

[§36] E quant lo senyor de l'ascendent serà en casa o signe d'alcuna de les planetas subiranes, que són Saturnus, Júpiter e Mars, e lo senyor de la dignitat significarà compliment d'anys en la senyoria,⁹⁷ aladonchas⁹⁸ jutjarà anys. E quant Mars infortuna encara en lo mig del cel e lo senyor de l'ascendent serà combust en aquell loch mateix, significarà destructió d'aquell que ha la senyoria, açò per Mars. E açò mateix si la Luna aplicarà a alcuna infortuna o [92v] o⁹⁹ alcuna planeta que entre en combustió.

[§37] E si lo senyor de la dignitat de la Luna serà senyor de yleg e serà infortuna, jutja que non complirà 1 any en sa dignitat ni en sa senyoria. E lo temps per lo qual durarà en ella serà segons¹⁰⁰ lo nombre dels graus que foren enfre ell a infortuna. Donem a cascun grau 1 die o la perdrà quant lo senyor de l'ascendent o lo senyor del mig cel volrà jutjar en la combustió o quant aquella infortuna¹⁰¹ aplicarà a alguns dels seus lochs. E si lo senyor de la dignitat de la Luna non serà de la ylègia senyor, adonches guardaràs la planeta a qui applica la Luna. E si ell trobaràs damnificat per alcun infortuni o per combustió, jutjarà que lo temps per lo qual deu durar en la dignitat són dies segons lo nombre

95. Corregeixo *débils*.

96. No reproduceix amb fidelitat el passatge de Zael: "Aspice Lunam sicut predixi tibi de Sole et aspice salvationem Lune a malis. Que si munda fuerit a malis et in bono loco, significat salutem eius corporis", Zael, *De interrogationibus*, cap. 10, publicat dins el recull Ptolemeu (1493: f. 135v) (en traducció anglesa: Dykes 2019: 165).

97. *senyoria* escrit al marge.

98. Occitanisme: *aladoncas* o *aladonca* (*DOM* s. v. *adalonca*).

99. *o* repetit.

100. *segons* escrit al marge.

101. *infortuna* acabat en *ra* ratllat.

dels graus que foren enfre ells dos, ço és, entre lo senyor de l'ascendent e lo senyor de la 10a casa.¹⁰² E si la planeta a qui applica la Luna serà salvat e Mercuri serà aquí en signe ferm o comú, jutja que per 20 meses durarà la dignitat. E si lo signe serà movable, digues que durarà per 10 meses en ella. E si la Luna serà recebuda e lo senyor de la sua casa serà poderós en son loch, faràs-li revolució del seu any. E si trobaràs en l'ascendent o en lo mig del cel fortuna, diràs que, quant infortuna aplicarà a¹⁰³ aquell grau,¹⁰⁴ diràs que en aquell temps perdrà la dignitat. Ítem, quant lo senyor de l'ascendent o lo senyor del mig cel seran combust[s] en aquell mateix loch¹⁰⁵ o quant infortuna intrarà en aquells seus lochs, diràs en aquell temps perdiment de sa dignitat.

[§38] E quant la Luna aplicarà a alcuna planeta en los angles estan, digues que aquella dignitat o senyoria durarà entrò que aquella planeta entre a la combustió o entrò que alcuna infortuna entre en aquell loch o corporalment sia ajustat ab aquella altre planeta.

[§39] Quant la Luna serà raebuda per alcuna planeta que sia en bon loch en lo temps que alcun penrà dignitat o de la qüestió, durarà la dignitat o senyoria entrò que aquella planeta sia combusta. E durarà aytant temps de dies com seran graus enfre aquella planeta e la infortuna que la dampnifica, o durarà aytant com són los anys menors del senyor de l'ascendent. Donem per cas[cun] any 1 mes e fe ton judici per qual que trobes pus fort d'aquests 3 significadors. E si hauràs combustió per lo significador e volràs jutjar per aquella si la combustió és en l'ascendent o en la 7, diràs que lo damnatge venrà al cors d'ell e a sa companya. [93r]

[§40] E si la combustió serà¹⁰⁶ en la 10 casa, serà lo damnatge en sa casa e en sa companya. E si lo senyor de l'ascendent se creme dementre que se ajusta ab aquella planeta que reeb la Luna, significa destructió¹⁰⁷ del senyor d'aquella senyoria.

[§41] Alguns savis són, segons que diu Aly Abenrachel, que dien que deu reguardar al senyor de l'yleg, axí com fem en les nativitats, e si serà en bon loch, significa los seus anys. E si serà en loch mal, significa lo nombre d'aquells anys, meses, e guarda adonchs als temps mals, car per aquesta manera se talen e se contan e tolen les dignitats.¹⁰⁸ E yo dich que aquesta és oppinió vera, e per so la he yo pazada en lo comensament d'aquestes interrogacions¹⁰⁹ e he intenció, si Déus ma dona vida, de retra la causa i la rahó més largament en un libre que entendi¹¹⁰ compondre general.¹¹¹

[§42] Quant lo significador serà combust en angle o alcuna infortuna intrarà en lo loch del significador o en alcun loch dels lochs de l'yleg, adonchs significa perdiment de dignitats.

[§43] Quant lo Sol serà yleg e aplicarà a Saturnus o a Mars, ell stant en alguns dels angles de l'ascendent en la hora que intrarà alcun en sa dignitat o farà qüestió d'ella, serà significació en temps de perdre sa dignitat.

102. *ço és...10a casa* afegit al marge.

103. *a* interlineat.

104. *grau* seguit de *diràs* ratllat i d'*e aquell grau*.

105. Corregeixo *lochs*.

106. *e si la combustió serà* repetit al marge inferior del full anterior.

107. *destructió* seguit de *d'aquella* ratllat.

108. Abenragel, *Liber completus*, III, 22 (1551: 129; Hilty 1954: 143).

109. Al prefaci (§4) ja emfasitza aquest principi.

110. Occitanisme: 'entenc'.

111. Tresbens al-ludeix a un seu projecte futur d'un llibre, que probablement no va arribar a escriure.

[§44] Quant Júpiter serà en alcun dels angles de l'ascendent o enmig del cel e haurà aquí testimoni o dignitat, significa creximent e mellorament de son regne e de sa senyoria e de molt haver.

[§45] Quant lo senyor de l'ascendent serà cazent¹¹² del[s] angles e en l'angle serà alguna infortuna que non haja alguna dignitat aquí ni testimoni en aquell loch, significa separació e perdiment d'aquella dignitat o senyoria.

[§46] Si lo temps que alcú penrà senyoria serà de dies, guarda si lo Sol serà en l'ascendent o en lo mig cel o en la 11 casa e que fortunes lo reguardent e que los senyors dels térmens en què són o de les cases sien en bons lochs e que lo senyor de l'ascendent sia aytal mateix e lo signe de l'ascendent que sia fix e lo Sol en signe ferm e en lo mig del cel fortuna. Si tal disposició serà en lo temps de la interrogació o del penre la possecció, sàpies que durarà lonch temps en ben e en pau e en bona salut.

[§47] E quant lo Sol serà en l'ascendent o en la 10 o 7 o 11 o en la 8 e lo senyor de la sua triplicitat o terme en què ell serà guardarà a ell, en aytal figura serà lo Sol senyor e significador, e axí mateix [93v] si lo senyor de sa triplicitat o casa o exaltació la guardarà e aquell penrà-lo per alcocoden. E si adonchs trobaràs l'alcocoden en alcun angle, significarà los seus anys menors. E si en la 11 o en la 5, axí mateix. E si en la 2a o en la 9a, significa lo nombre de sos anys menors, mesos. E si en la 6 o en la 12, significa aquell nombre per dies. E si en aquella disposició alguna fortuna guardarà al Sol de 3 o de 6 o serà ab ell ajustada en bon loch, ajustarà mesos dels seus anys menors. Mas si alguna infortuna lo guarda del 4 o de la oposició, tol e aminva de la quantitat del temps los mesos de la significació de sos anys menors, perquè sàpies que en aquest capítol devets hobrar per yleg e per alcocoden en los ajustaments e en los aminvaments dels temps e dels anys, axí com ja he mostrat en la sciència dels anys de la vida dels nats en lo *Tractat de les nativitats*.¹¹³

[§48] Quant infortunas guardaran a l'ascendent, serà tostemps tant com hi duren aquell senyor en àncies e tribulacions.

[§49] Quant Mars serà en lo 10 e lo Sol en l'ascendent e lo signe movable serà discordant ab la gent que li serviran e li fugiran, e a la fi serà destruït e mala fi haurà.

[§50] Quant lo temps de la recepció de la dignitat serà de nits o la qüestió, obraràs per la Luna, tot en tal manera com has fet del Sol ni mas ni menys.

[§51] Quant Mercuri serà enmig del cel amb Júpiter, digues que aquell senyor serà hom mansuet e de bones custumes e bon nom e de bona fama e crexerà en sa honor e poder, e majorment si la Luna reguardarà aquí de la 4 senestra. E si serà sens esguarts de Mars ni de Saturnus, serà son bon nom exalcat en estranyes terras e virrà lonch temps e veurà açò que volrà de sos afers e sas speranças se compliran. E aquella matexa significació fa Júpiter, si serà ajustada ab ell la Luna en casa de la 1 dels matexes o enmig del cel e que Venus sia en bon loch. E quant abdues les fortunes seran enmig del cel, serà de part la matexa bona fortuna prosperat. E quant les fortunes seran en la 4, significa en bona fi termenar tots sos fets.

[§52] Quant lo Sol serà en la 8 o en la 6 casa e fortuna, serà senyor de l'ascendent e que sia en l'ascendent o en lo 10, possehirà ab tot ben, mas aquell qual haurà més en la senyoria per si serà destruït per [94r] ventura.

112. Corregeixo *cazents*.

113. Es refereix als caps. 3 i 4 del *Llibre de les nativitats* (Vernet-Romano 1957-1958: 1, 52-63).

[§53] Quant lo senyor de l'ascendent serà en la 6 o en la 12 e la Luna e lo senyor del seu loch seran en mal loch e Mars enmig del cel o en l'ascendent e Mercúrius ab ell, diràs que haurà molts demanadors e molts contradisidors¹¹⁴ e que aquella senyoria complidament no us seguirà, ans sos enemichs lo destruhiran.

[§54] Quant lo senyor de la 4 casa serà en l'ascendent o en la 10 o en alcun bon loch salvat de totes infortunes e lo senyor de la casa de la Luna, axí mateix significa que lonch temps durarà en son poder, en bon nom e en bona fama.

[§55] E quant en lo temps que penrà la senyoria serà la Luna en lo grau del mig cel en terme de fortuna e aquella fortuna de qui és lo terme o altre serà ajustada ab la Luna en aquell angle e Saturnus serà ab ells en aquell signe, jassia que non sia ajustat per grau e que sia al comens del mes lunar crexent la Luna e que sia separada de Saturnus, significa que durarà en sa senyoria tant com són los anys menors de la Luna o quants¹¹⁵ són los anys menors de Saturnus en meses o en anys. E açò sol que Mars non guarde lo grau del mig cel de 4 esguart o de oposició, car si reguarda e alcun poder o dignitat aminvarà del temps segons lo poder que haurà en son loch.

[§56] E si Mars serà en mig del cel en loch de Saturnus e que Saturnus no hi sia e la Luna e la fortuna sian en l'estat que havem dit, significa que dampnatge e empatxament venrà a aquella matexa senyoria en lo comensament. Mas despuys serà endreçat e mellorat per lo poder de la fortuna, que serà en la 10 casa ajustada ab la Luna. E si aquesta cosa serà en la fi del mes lunar, seria més mal.

[§57] E quant Saturnus e Mars abdós guardaran al mig cel per esguart de desamistança, significa que lo senyorador serà mort e destruhit en aquella senyoria. E aquell que rahebrà aquella senyoria serà mort o pres per tostemps de la sua vida.

[§58] Sàpies que en les causes¹¹⁶ de les senyories e dels senyorajants en lurs comensaments devets guardar la hora en què aprèn la senyoria del signe de l'ascendent e de la 10 casa e en quals ciutats han senyoria aquells¹¹⁷ signes. E si trobaràs que alguns d'aquells signes, és a saber, l'ascendent o lo 10, hajan alcuna senyoria en aquella terra o en aquella senyoria, diràs que aquell senyor farà compliment de son fet e sallirà son fet a tot ben. E si axí non o trobaràs, que hajan aquells signes senyoria en aquella terra, vejas quals [94v] signes e quals planetas han senyoria en aquella terra e vejas si aquell signe ha neguna concordansa ab lo signe de l'ascendent d'aquella senyoria. E atressí mateix si aquella planeta ha concordansa ab lo senyor de l'ascendent e, si axí és, serà lo senyor bon e¹¹⁸ just e serà ben amat per aquella gent en aquella senyoria. E si aquells signes e planetas hauran discordansas enfre ells, serà tot lo contrari d'açò que havem dit. E si en lo 10 serà alcuna planeta infortuna retrogradan, dampnificarà tot lo fet e aquella senyoria. E si en lo 7 serà aquella infortuna, serà per sas gents e per sos servidors damnificat aquell senyor e haurà contrariedors de sas gens. E si aquella mala planeta serà infortunada en la 4, haurà mala fi e dampnatge a la derraria lo senyor aquell. E sàpies que l'estament de la abtació e de la rebel·lió del Rey e dels dampnatges que veuran en ell per la rebel·lió e per les discòrdies e per les bregues se saben per la 11 e per son senyor en lo temps del coronament del Rey. E lo fet de sa substància e de la paucitat o habundància o de fretura

114. *Contradisidor*: occitanisme compost de *dizidor* (<*dizer* 'dir'). Anteriorment apareix *contrariedor* per al mateix concepte (§23).

115. *quens* ratllat i corregit amb *quants* interlineat.

116. Occitanisme per 'coses'.

117. *aquells* seguit de *sg* ratllat.

118. *e* seguit de *jus* ratllat.

se sap per la 2a casa de l'ascendent, ço és, per son senyor, e axí mateix dels barons e de sos servidors o per lo segon de l'ascendent de sa nativitat o de la qüestió de son regne.

[§59] E quant la nativitat o la interrogació o lo coronament non sab negun, adonchs és la II casa de sa substància e de sos servidors. E en aquell del qual açò non saben dèvent obrar per la revolució dels anys los quals ell ha regnat. E deuen donar l'ascendent al poble e la 2a casa a la substància o a l'haver del poble e la IO al Rey. E la 2a de la IO, que és la II de l'ascendent a la substància e a l'haver del Rey e als seus barons. E en aquest judici devets usar per totes les revolucions dels anys del món en saber l'estat del món. E sàpies que la major fortuna que pot star és en aquesta casa¹¹⁹ quant lo senyor de la triplicitat del Sol serà en son any, que vol dire que sian orientals del Sol de die, si lo rehebement del senyor o la nativitat serà de die. E si serà de nits, que sien los senyors de la triplicitat de la Luna occidentals de la Luna.

[§60] Sàpies encara que lo nombre del temps donat als Reys de la lur duració en lo regne e a la lur vida e de saber en què veuran les lurs fins e lurs coses e los exaltaments se pot saber per la planeta que serà ab Mercuri en la razits¹²⁰ de son comensament de senyoria e de son nexament o de son coronament o de sa qüestió. E axí mateix per la¹²¹ aplicació del grau del [95r] mig cel als raigs de las infortunes e per la aplicació de las infortu[n]as a aquell grau mateix, e majorment si la infortuna retrògrada serà en aquell mateix loch.

[§61] Ítem guarda si la Luna haurà neguna dignitat en lo mig cel o alcuna senyoria o testimoni, car, si ho haurà, sàpies que en aquella hora o temps en lo qual alcuna infortuna aplicarà al loch de la Luna perdrà la senyoria. Encara més que, quant alcuna infortuna serà en lo IO e la Luna aplicarà a aquella e lo senyor de la IO serà flach e infortunat, significa perdiment de senyoria.

[§62] Sàpies que en tota qüestió de Rey en la qual trobaràs les fortunes vencens e forts en lo mig cel o en l'ascendent e ajustades¹²² ab la part de fortuna en alguns dels angles o ab la Luna, diràs o pronosticaràs que la causa del Rey, aquella de la qual és la qüestió o la senyoria, aquella haurà bon estament e bona duració e bona fi e prosperitat segons la significació de les fortunes e lochs.

[§63] E si les fortunes són flaques e sens recepció e les infortunes appodereran, jutjaràs lo contrari, és a saber, penas e treballs e mals e anxietats. E si aquí les infortunes¹²³ seran flaques o retrogradans, lo dampnatge serà menor, mas no-res-meyns faran mal. Car retrogradació de infortuna e casament de lur exaltament e de lurs auges en las qüestions de grans senyors e en lurs comensaments de lurs senyories fan gran mal e embargament. E en tota qüestion o comensament de senyoria en lo qual lo senyor del mig cel haja¹²⁴ aplicació a¹²⁵ alcuna planeta que sia cazent o descendent de son aug[e] o ha planeta pelegrí en son loch e que non recèpia aquell senyor del mig cel, sias cert que haurà pocha durada e serà dampnat, e encara si applica a fortuna per aspectu 4 o oppòsit.

[§64] Quant trobaràs alcuna bona planeta en l'ascendent que rehebrà lo senyor de l'ascendent o lo senyor del mig cel, jutjaràs que aquell qui pren la senyoria o del qual és la qüestió durarà en

119. Corregeixo *causa*.

120. Occitanisme per 'arrel' (*DOM* s. v. *razitz*, *raitz*, *rais*).

121. *a* seguit de *qüestió* ratllat.

122. *ajustades* seguit per *sàpies* ratllat.

123. *infortunes* seguit de *jauran* ratllat.

124. *haja* acabat en *m* ratllada.

125. *a* interlineat.

aquella senyoria bon e amat e senyor de tota sa gent e haurà bona fi. E si en loch d'aquesta figura trobaràs infortuna, jutge lo contrari. E fortuna en la 4 promet bona fi.¹²⁶ E si aquí haurà infortuna, mala fi haurà e serà pres e damnat.

[§65] Quant lo senyor de la fas és damnat, significa que lo senyor pendrà e dampnarà les gents e hauran pahor d'ell e puys se apoderaran sobre ell. E si serà lo senyor de la fas en bona disposició, serà lo contrari.

[§66] Quant lo senyor de la exaltació de l'ascendent serà dampnat, sí és [95v] cert que ell serà vil hom, de vils fets e escàs e avar. E si serà en bon estat, serà lo contrari.

[§67] Si lo senyor de l'ascendent bo aplicarà al senyor de la segona, haurà voluntat en demandar e créxer rendas. E si aquell senyor de la 2a darà sa força al senyor de l'ascendent, digues que leugerament venrà a sa man. E si aquella planeta serà retrogradan, los seus oficials e cullidors dampnaran e barataran totes les rendes e l'aver. E si aquell senyor serà combust, significa col·lectas e grans defasamens e paubretat del poble. E si lo senyor de l'ascendent aplicarà al senyor de la 4 e serà infortunat, serà pres. E si aplicarà al senyor de la 6, serà malalte. E si al senyor de la 8, morrà. E si al senyor de la 5, haurà fill o filla segons lo genus estant en aquella senyoria. E guarda sempre al Sol, que non sia en la contrària casa de l'ascendent ni en la 4, car tostemp significa desamistanses e males voluntats de les gents e males obres que-s farien en lo regne quant lo Sol és en aquells lochs en lo comensament del regne.

[§68] Vejas, a la hora que és autrejada la senyoria, lo senyor de l'ascendent e la Luna e l senyor del 10 e l Sol, e aquell que pus forts serà e en pus fort loch d'angle, aquell endressarà per directió entrò al grau de la infortuna o entrò als raigs del 4 aspectus o de la oposició, e darà a cascun grau 1 die o 1 mes, e a cascun signe que és o que són enfre la planeta fort e la infortuna darà 1 any o vejas quant és enfre ell e al senyor de la sua casa. E si lo trobaràs que sia fort en aquell seu loch, metràs lo temps aytant¹²⁷ quant són los seus anys menors e darà a¹²⁸ cascun any 1 mes. E segons la tua discreció distribuiràs a les¹²⁹ dites assignacions.

[§69] Quant tu trobaràs el senyor de l'ascendent o del mig cel o lo senyor de la hora o la Luna o lo senyor de la sua casa e donaran les sues forces a alcuna de les esteles fixes que són en alcun dels 4 angles en lo temps de la senyoria o de la qüestió, diràs que la dignitat o la senyoria durarà lonch temps a aquell que la ha presa. E si aquelles estelas seran bones e fortunades e de complectió de fortuna, durarà amb prosperitat e bé. E si són de contrari estament, durarà ab treballs e dans e laguis. E si aquelles estelles seran en loch remogut ab disposició dels significadors dessús nòmbrats, digues que tost perdrà e sobte aquella dignitat o senyoria.

[§70] En aquesta casa, si qüestió se fa e lo senyor de l'ascendent o del mig [f. 96r] cel són bons, significa duració. E si aquells seran en angles o en la 5 o en la 11 ab bona disposició, açò mateix en significat. E si seran en movibles e en angles cazens, significa sobte perdiment, si donchs Júpiter no és en l'ascendent o enmig del cel, car adonchs per ventura se tardarà lo perdiment.

126. *E si en loch ... bona fi* escrit al marge.

127. *aytant* repetit.

128. *a* seguit per *1*.

129. *les* seguit de *tues* ratllat.

[§71] Quant lo senyor de la 7 serà en la¹³⁰ 7a e lo senyor del 10 en lo 9 e Mars en la 11 casa, podets jutjar que ja li és vengut lo mal e la angoxa¹³¹ e que serà gitat de sa senyoria. E si Saturnus serà en la 11 en loch de Mars, jutjarà per la semblant manera, mas que se tardarà 1 poch més, per so que Saturnus significa tarditat.

[§72] Quant Júpiter serà en lo mig cel e lo senyor del mig cel en l'ascendent e serà fortunat e salvat de les infortunas e lo Sol serà en bon loch e en fort, significa longua duració de senyoria e longa vida del senyor, majorment si lo signe de l'ascendent és ferm o fix, car adonchs és la causa pus fixa e durable.

[§73] E quant trobaràs lo terme del mig cel e l senyor del signe fortunat e la Luna ab ells en bon loch en signe comú, serà la senyoria durable e bona. E si per ventura li seria toltà, tornaria a ell.

[§74] Quant lo senyor de l'ascendent serà cazent de l'alcun angle, jassia que sia applicant a alcuna planeta, que sia en angle, adonchs lo senyor de la interrogació avorirà la dignitat ni volrà tenir aquella. Axí mateix jutjaràs, si aquella planeta a qui applica lo senyor de l'ascendent serà senyor de alcun dels 4 angles. Digues que non serà depausat¹³² ni remogut d'aquella dignitat si donchs non serà senyor de l'angle de la terra, car adonchs mala fi haurà, majorment si ell serà infortuna.

[§75] Quant lo senyor de l'ascendent aplicarà a planeta que sia remogut e lony de l'angle que non lo recèpia e aquella planeta serà senyor de alguns dels 4 angles de l'ascendent, adonchs significa que aquell de qui és la qüestió serà tostemp ab pavor en aquella senyoria e lunys temps no hi estarà segur ni ordenadament tan gran pahor haurà tot jorn de perdre-la, e açò entrò fins que aquella planeta¹³³ sia entrade en alcun dels angles de l'ascendent e adonchs starà segur e perdrà la pahor o que fassa revolució dels seus anys d'aquella possecion e que trobe que lo judici o revolució que demostre a aquella causa,¹³⁴ axí com és dita.

[§76] E si lo senyor de l'ascendent serà en angle e aplicarà al senyor del 9 o del 3, significa que serà gitat de la cosa e senyoria en què sta. E si en aquella matexa aplicació serà rebut, retornerà en ella. E [96v] si aquell no és rebut en lo temps que serà foragitat, haurà grans treballs e ànsies. E la més mala significació de perdre senyoria o dignitat és quant lo senyor de l'ascendent és en angle applicant al senyor del 9 e del 3 e ell que sia cazent.

[§77] Quant lo senyor de l'ascendent serà 1 de les 3 planetas sobiranes, guarda que sien bé applicans, axí com dit és. Car adonchs en tal costil·lació serà lo interrogant ben content e sagur de so que li serà peroffert¹³⁵ o donat en senyoria e no-s volrà separar d'aquella.

[§78] Quant trobaràs alcuna infortuna en angle e lo senyor de l'ascendent serà cazent, guarda adonchs a la Luna e, si aquella trobaràs en recepció de alcun bon e que applique a alcuna¹³⁶ planeta que sia axí matex rebuda en angle alcun o en la sua matexa casa, jassia que non sia senyor de negun dels angles, romandrà aquell en sa senyoria aytant quan aquella planeta serà en son signe. Mas si la Luna aplicarà al senyor del 9 o del 3, serà foragitat e perdrà sa senyoria.

130. *la* seguit de 7 ratllat.

131. Corregeixo *anxoxa*.

132. Occitanisme per 'deposat'.

133. *planeta* repetit, la primera vegada ratllat.

134. Occitanisme per 'cosa'.

135. Occitanisme per 'oferir'.

136. *alcuna* sguit de *bo* ratllat.

[§79] Quant la Luna és separada de Mars e applica a Venus o quant és separada de Venus e applica a Mars, significa duració e perseveransa e senyoria e dignitat. E aquell mateix judici és del Sol ab Saturnus o Júpiter o de Mercuri. Mas sàpies que en aquestes aplicacions ni separacions de la Luna ni del Sol non devets usar, si non quan totes les significacions e disposicions te fallen e són dampnades en manera que per elles non puscas jutjar.

[§80] Quant lo significador serà unit de tots esguarts e serà en la fi del signe que non applique a altre tant com estarà en aquell signe e que serà foras d'aquell, guarda quant serà sallit d'ell. E si donchs aplicarà a alguna covinent¹³⁷ planeta, adonchs signifie que aquell senyor se mudarà de ben en millor¹³⁸ e en pus alta senyoria. E si aplicarà en planeta infortuna que sia a ell diversa, diràs lo contrari.

[§81] E alcun estant¹³⁹ en sa senyoria demandarà, o altre per ell, quant serà foragitat de sa senyoria, vejas si la figura de la qüestió serà que los angles sien movibles e la Luna en signe movable e que no sia recebuda per neguna¹⁴⁰ dignitat. Digues que sobtament serà foragitat, e açò serà més fort e pijor, si lo senyor del 10 no reguarda a la sua matexa casa ni aplicarà a planeta que sia en la 10 ni en la 11. Quant infortuna serà en los angles en signes movibles, tost serà gitat de sa senyoria. [97r] Ítem, quant la Luna serà en l'angle de la terra en signe movable, significa aquella matexa sentència. E si la Luna d'aquell¹⁴¹ loch aplicarà a planeta cazent, serà ja més cert e fort.

[§82] Quant la Luna aplicarà al senyor de la 4, significa perdre senyoria, si donchs aquell non és senyor del loch de la Luna, car adonchs ajuda e no·ns nou.

[§83] Quant la Luna serà en la sua matexa casa applicant¹⁴² a Mars o en la casa de Saturnus applicans a ell o en casa de Júpiter applicant a Mercuri o a Mars, aquestes són¹⁴³ les pejors significacions que sien en aquesta rahó.

[§84] Quant en la hora que alcun comensa penre senyoria alguna planeta serà en l'ascendent o en lo mig del cel, perdrà la senyoria aquell senyor quant aquella planeta serà combust en lo loch en què era en lo comensament o quant serà combust en la 4 casa d'aquell loch en alcun angle del seu loch. E quant alguna infortuna o lo senyor del casament de la 10 aplicarà al loch d'aquella infortuna, axí matex significa perdiment de senyoria en aquell¹⁴⁴ temps.

[§85] Quant lo Sol de die o la Luna de nits seran en la 10 que applicaran a Saturnus o a Mars, sàpies que en aquella hora que aquell luminari aplicarà al grau de aquella infortuna perdrà sa dignitat.

[§86] Quant lo Sol e la Luna applicaran a Júpiter, que haja alguna dignitat en la figura, seguir s'à lo perdiment de la senyoria quant Saturnus o Mars applicaran al loch del Sol o de la Luna o per 4 o per oposició.

---

137. *covinent* seguit de *planeta* ratllat.

138. Corregeixo *billor*.

139. *estant* seguit per *et* ratllat.

140. *neguna* seguit de *d* ratllat.

141. *d'aquell* repetit.

142. *applicant* seguit d'*ana* ratllat.

143. *són* interlineat.

144. *aquell* seguit de *loch* ratllat.

[§87] Quant, en lo temps que alcun penrà senyoria o en lo temps que interrogarà, lo luminari senyor del temps –so és, lo Sol de dies o la Luna de nits– serà casent e haurà testimonis en la figura, seguir s'à que, quant Saturnus o Mars entrarà al loch d'aquell luminari o al son oppòsit, serà lo temps en què pendrà la senyoria.

[§88] Quant lo senyor de l'ascendent o lo senyor del mig cel seran combusts en l'ascendent o en la 10, perdrà sa senyoria.

[§89] Quant aquella matexa planeta serà combusta en alguna casa sua o en sa exaltació e lo Sol no exirà del signe d'on lo creuerà entrò que aquella planeta sia oriental del Sol, adonchs veurà ànxies e treballs a aquell, mas per açò no perd[r]à la senyoria.

[§90] Tostemps que lo grau de la infortuna aplique al Sol o alguna infortuna al grau del Sol, és temps e senyal de perdre senyoria, mas per cascun grau de la aplicació daràs mes o quant aplicarà a la oppo[sic]ió o al 4, si emperò projectió [97v] de raigs de fortuna non contrasta.

[§91] E tostemps pren en las qüestions de dies lo sol per significador del die, e la Luna de nits, e açò mateix en lo temps que-s prenent dignitats.

[§92] Quant alcun luminari haurà alguna dignitat en l'ascendent, venran a ell greujes, majorment càrrec.

[§93] E és opinió d'alcuns que, si en la hora que hom pren senyoria o dignitat o en la hora de la interrogació tu guardes quants graus han pujats del signe e los dobles, que seran anys. E si seran aquí en casa multiplicada per 12 e tota aquella suma departiràs per 60, seran mesos. E si per ventura roman res, multiplica açò per trenta e aquella suma departís per 60 e açò que vendrà seran dies e ajusta-ho tot, e aquell[a] suma que venrà serà lo temps que durarà en sa senyoria o dignitat.

[§94] Altra manera, que guardes al temps que alcun entrarà en sa dignitat o se pausarà seser en ella o li serà permesa e autrejade qual planeta és pus fort en aquella hora. E si és Júpiter enmig del cel e sia en casa de sa exaltació, durarà 12 anys. E si aquí no serà sa casa ni sa exaltació, mas que sia enmig del cel, durarà 12 mesos. E si Mars serà en loch de Júpiter, durarà 14 anys o 14 mesos. E si Mercúrius, 20 anys o 20 mesos. E si Venus, 8 anys o 8 mesos.

[§95] Ítem, altra manera guarda en lo temps de la dignitat o de la qüestió si lo Sol serà en signe masculí en loch que sia abte ésser yleg e vejas quants graus ha enfre ell e Mars. Car segons lo nombre d'aquells serà lo temps en dies o en meses. E sàpies que lo pus mal esguart que sia per pus sobtosament perdre senyoria o dignitat és quant seran enfre l'ascendent e la planeta Mars 10 graus o 20⁴⁵ o 30 o 60 o 80 o 90 o 120. E atressí mateix, si seran aquí 100 graus ab cascuns d'aquells nombres dits entrò que applica a 20 graus de l'ascendent dextre o sinistre. E si en loch de Mars serà Saturnus en alcun d'aquells estaments que són dits ab l'ascendent per lo nombre que fo enfre ell e-l Sol, venrà a ell gran infirmitat en aquell temps. E si en aquells estats non haurà infortuna mas hi serà alguna fortuna, sàpies que venrà a ell guoig e ben e prosperitat e en aytant de temps com significava la adversitat en dies e meses. E si la recepció de la dignitat serà de nits e la Luna serà en signe femení e que sie abte per ésser yleg, fay la obra e comta, axí com fist per lo Sol, ab les infortunes e ab las fortunes. Car si serà Saturnus dampnan, serà pres e, si Mars, haurà ocasió e greujes. [98r]

---

145. o 20 interlineat.

[§96] E si trazes la part de recuperació enfre lo Sol e Júpiter e que la gites del grau de l'ascendent, vejas quant lo Sol o Júpiter applicaran a aquella part, car adonchs recobrarà la dignitat aquell que l'haurà perduda.

[§97] E és altre part que partany a natura de Rey, quant dèuent regnar, o a qualsque altres, quant ni en qual temps deuen penre dignitats que pertangan a ell, e aquesta part se traue de la part de dignitat entrò al grau de Júpiter o del grau del Sol a aquella planeta que és més prop del Sol e gita-se del grau de l'ascendent. E quant Júpiter applicarà a aquell grau d'aquella part o lo Sol applicarà aquí per grau de atazir, que són directions e aspectus, e adonches regnarà aquell qui és de natura qui deu regnar e venrà a aquell home aquella dignitat qual venir li pot.

[§98] E és axí mateix altra part que demostra lo temps en lo qual pot perdre la dignitat. E aquesta part se pren del Sol entrò a Júpiter e gita-se del grau de Saturnus. E quant Mars applica al grau d'aquesta part, en aquell temps perdrà la dignitat.

[§99] E si vols saber quans anys durarà en aquella sua dignitat o senyoria guarda quant ha del senyor de l'ascendent entrò al senyor de la casa de la part de fortuna e, aytant com serà lo nombre dels graus, tans anys o meses o dies o horas durarà. Axí que, si los signes en què aquests 2 senyors seran són¹⁴⁶ signes fermes e en angles fòrts, seran anys; e si en mijans e en sucseidents, seran meses; e si en movibles e en casents, seran dies. E yo ajusti¹⁴⁷ que si seran en signes fermes e en sucseidents, que seran meses. E si en movibles e sucseidents, que seran dies. Axí que signes fermes en angles signifiquen anys e, en sucseidents, meses e, en casents, dies; e signes mejans en angles, meses e, en sucseidents, dies e, en cazents, horas; e signes movibles en angles signifiquen dies e, en sucseidents, horas, e en cazents, quartes.

[§100] E és altra part que s'i pren de dies de Mars en la Luna e de nits de la Luna en Mars e gita-se de l'ascendent e guarda en qual loch e en qual signe cau aquella part e de qual part de les 4 partides del món és aquell signe. E sabràs qual part o qual ciutat de les 4 partides del món és aquell signe, e sabràs qual part o qual ciutat és de la senyoria del signe en què cau la part, e jutjar s'à per aquella que aquell en aquella ciutat o part haurà senyoria, mas pren-se del loch on se fa la qüestió o la interrogació o del loch on està aquell per cuy és la demanda.¹⁴⁸

3. Agraïments

Agraeixo a Lluís Cifuentes (UB) i Carmel Ferragud (UV) les dades i materials que m'han proporcionat sobre Bartomeu de Tresbens, a Charles Burnett (Warburg Institute) i a Dorian Gieseler Greenbaum (University of Wales) el seu suport en el Warburg Institute i a Raquel Parera (UPF) els seus consells editorials.

¹⁴⁶. són interlineat.

¹⁴⁷. *ajusti*: occitanisme 'ajusto'.

¹⁴⁸. Una nota al marge (*Ita erat deffectus in originali*) indica que al manuscrit antigraf el tractat estava igualment incomplet.

4. Obres citades

- Abenragel, Aly. 1551. *Liber de iudiciis astrorum* (Basilea: Henrichus Petrus) <<http://warburg.sas.ac.uk/pdf/fah890.pdf>>
- Alcover, Antoni; Moll, Francesc de B. 1964-1969. *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)* 10 vols (Palma: Moll) <<https://dcvb.iec.cat/>>
- Avenoza, Gemma; Soriano, Lourdes; Beltran, Vicenç (ed.). 1989-2021. *BITECA. Bibliografia de textos catalans antics* (Berkeley: University of California) <<https://tinyurl.com/m7uqlzj>> [accessed 14-04-2021]
- Belenguier, Ernest. 2015. *Vida i regnat de Pere el Cerimoniós (1319-1387)* (Lleida: Pagès)
- Boudet, Jean-Patrice. 2014. 'Astrology between Rational Science and Divine Inspiration: The Pseudo-Ptolemy's *Centiloquium*', in *Dialogues among Books in Medieval Western Magic and Divination*, ed. by Stefano Rapisarda and Erik Niblaeus (Firenze: SISMEL-Edizioni del Galluzzo), pp. 49-76
- Boudet, Jean-Patrice. 2020. 'The Medieval Latin Versions of Pseudo-Ptolemy's *Centiloquium*': A Survey', in *Ptolemy's Science of the Stars in the Middle Ages*, ed. by D. Juste et al. (Turnhout: Brepols), pp. 284-304
- Brennan, Chris. 2014. 'Dorotheus of Sidon', in his *The Hellenistic Astrology Website* <<https://go.uv.es/iW3TgR5>> [accessed 09-08-2021]
- Burnett, Charles. 1977. 'A Group of Arabic-Latin Translators Working in Northern Spain in the Mid-12th Century', *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1: 62-108 <<https://www.jstor.org/stable/25210854>>
- Burnett, Charles; Yamamoto, Keiji; Yano, Michio (ed.). 2004. *Alcabici (Al-Qabīṣī) The Introduction to Astrology (=Introductorius)* (London: Warburg Institute)
- Burnett, Charles. 2006. 'A Hermetic Programme of Astrology and Divination in Mid-Twelfth-Century Aragon: the Hidden Preface in the *Liber novem iudicum*', in *Magic and the Classical Tradition*, ed. by Charles Burnett and William Francis Ryan (London: Warburg Institute; Torino: Nino Aragno Editore), pp. 99-118
- Burnett, Charles. 2011. 'De Meliore Homine, 'Umar ibn al-Farrukhān al-Ṭabarī on Interrogations: A Fourth Translation by Salio of Padua?', in *Adorare caelestia, gubernare terrena: atti del Colloquio Internazionale in onore di Paolo Lucentini, Napoli 2007*, ed. by Antonella Sannino, Pasquale Arfé and Irene Caiazzo (Turnhout: Brepols), pp. 295-326
- Canellas, Ángel (ed.). 1967-1985. López Zurita, Jerónimo. *Anales de la Corona de Aragón* (Zaragoza: CSIC-Institución Fernando el Católico) <<https://ifc.dpz.es/publicaciones/ebooks/id/2448>>
- Carmody, Francis J. 1956. *Arabic Astronomical and Astrological Sciences in Latin Translation: A Critical Bibliography* (Berkeley: University of California Press)
- Chabàs, Josep. 1992. *L'Astronomia de Jacob ben David Bonjorn* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans)

- Chabàs, Josep. 2004. 'L'activitat astronòmica a l'època del rei Pere (segle XIV)', in *La ciència en la història dels Països Catalans*, ed. by Joan Vernet and Ramon Parés (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; València: Universitat de València), 1: *Dels àrabs al Renaixement*, pp. 483-514
- Cifuentes i Comamala, Lluís. 2006. *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, 2nd edn (Barcelona: Universitat de Barcelona; Palma: Universitat de les Illes Balears)
- Cifuentes i Comamala, Lluís (ed.). 2012-2021. *Sciència.cat DB* (Barcelona: Universitat de Barcelona) <<https://go.uv.es/qEEoa2E>> [accessed 14-04-2021]
- Crofts, Carole Mary (ed.). 1985. *Kitab al-ikhtiyarat 'ala l-buyut al-imai 'asar', by Sahl ibn Bisr al-Isra'ili, with Its Latin Translation 'De electionibus'* (unpublished doctoral thesis, University of Glasgow) <<http://theses.gla.ac.uk/76554/>>
- Díaz, Luis Vicente. 1995. *Pedro I: 1350-1369* (Palencia: Diputación Provincial de Palencia)
- DEAF: *Dictionnaire étymologique de l'ancien français* (Heidelberg: Heidelberger Akademie der Wissenschaften-Romanisches Seminar der Universität Heidelberg) <<http://www.deaf-page.de>>
- DOM: *Dictionnaire de l'occitan médiéval* (München, Bayerische Akademie der Wissenschaften) <<http://www.dom-en-ligne.de>>
- Dykes, Benjamin N. (trans.). 2008. *Works of Sahl & Māshā' allāh* (Golden Valley, MN: Cazimi Press)
- Feraboli, Simonetta (ed.). 1985. Ptolemeu *Le previsioni astrologiche (Tetrabiblos)* (Roma: Fondazione Lorenzo Valla; Milano: Mondadori)
- Ferragud, Carmel. 2018. 'Bartomeu de Tresbens, físic i astròleg del rei Pere el Cerimoniós i l'infant Joan: entre el servei a la Corona i al municipi', *Asclepio*, 70.2: 227 <<https://doi.org/10.3989/asclepio.2018.11>>
- Ferragud, Carmel; Giralt, Sebastià. 2019. 'Bartomeu de Tresbens, metge i astròleg de Pere el Cerimoniós: aproximació biogràfica i diplomàtica', *Magnificat Cultura i Literatura Medievals*, 6: 113-63 <<https://doi.org/10.7203/MCLM.6.13906>>
- Giralt, Sebastià. 2017. 'Drawing from the marrow of the authors of astrology: The sources of Bartomeu de Tresbens, Astrologer to King Pere the Ceremonious of Aragon', in *De Frédéric II à Rodolphe II: Astrologie, divination et magie dans les cours (XIIIe-XVIIe siècle)*, ed. by Jean-Patrice Boudet, Martine Ostorero and Agostino Paravicini Bagliani (Firenze: SISMEL-Edizioni del Galluzzo), pp. 71-96
- Giralt, Sebastià. 2018a. 'Astrology in the Service of the Crown: Bartomeu de Tresbens, Physician and Astrologer to King Pere the Ceremonious of Aragon', *Journal of Medieval History*, 44.1: 1-26 <<https://doi.org/10.1080/03044181.2017.1397534>>
- Giralt, Sebastià. 2018b. 'Astrologia per a la recerca de tresors: el *Libel d'investigació de tresors* de Bartomeu de Tresbens', *eHumanista/IVITRA*, 14: 761-793 <<https://tinyurl.com/y779vppp>>
- Giralt, Sebastià. 2020. 'The Times and Stars for Ruling a Kingdom: The *Tractat de les Eleccions* by Bartomeu de Tresbens. A Study and Edition', *Mediaeval studies*, 82: 79-148
- Giralt, Sebastià. 2021. 'El deix occità de Bartomeu de Tresbens', in *"Qui fruit ne sap collir": homenatge a Lola Badia*, ed. by Anna Alberni et al. (Barcelona: Universitat de Barcelona; Barcino), 1: 301-310

- Hasse, Dag Nikolaus (ed.). 2016-2021. Ptolemaeus Arabus et Latinus <<https://ptolemaeus.badw.de>> [accessed 14-04-2021]
- Hilty, Gerold (ed.). 1954. Aly Abenragel *El Libro conplido de los iudizios de las estrellas: traducción hecha en la corte de Alfonso el Sabio* (Madrid: Real Academia Española) <<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcgwoz2>>
- Hilty, Gerold (ed.). 2005. Aly Abenragel *El Libro conplido en los iudizios de las estrellas (partes 6 a 8): traducción hecha en la corte de Alfonso el Sabio* (Zaragoza: Instituto de Estudios Islámicos y del Oriente Próximo; Barcelona: Grupo Millás Vallicrosa de Historia de la Ciencia Árabe Universitat de Barcelona)
- Hilty, Gerold. 2016. 'El *Libro conplido* en Cataluña', *Estudis Romànics*, 38: 347-55 <<https://doi.org/10.2436/20.2500.01.207>>
- Juste, David. 2016. 'The Impact of Arabic Sources on European Astrology: Some Facts and Numbers', *Micrologus*, 24: 173-194
- Liber novem iudicum*. 1509 (Venetiis: Peter Liechtenstein) <<http://warburg.sas.ac.uk/pdf/fah765nj.pdf>>
- Martorello, Franco; Bezza, Giuseppe. 2013. Ahmad ibn Yūsuf ibn al-Dāya *Commento al Centiloquio tolemaico* (Sesto San Giovanni: Mimesis)
- Messahala, 1549. *De elementis et orbibus coelestibus* (Noribergae: Iohannes Montanus et Ulrich Neuber) <<https://go.uv.es/lrR55fy>>
- Millàs Vallicrosa, Josep Maria. 1962. *Las 'Tablas astronómicas' del Rey Don Pedro el Ceremonioso* (Madrid: Asociación para la Historia de la Ciencia Española; Barcelona: CSIC)
- Omar Tiberiades. 1503. *Liber de nativitatibus et interrogationibus* (Venetiis: J. B. Sessa) <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k855264d>>
- Opus geomantiae completum*. 1625 (Lugduni: Daniel Chavanon) <<https://go.uv.es/2nAukBu>>
- Pingree, David (ed.). 1976. Doroteu *Carmen astrologicum: Interpretationem Arabicam in linguam Anglicam versam una cum Dorothei fragmentis et Graecis et Latinis* (Leipzig: Teubner)
- Pingree, David. 1986. 'Ibn Abī l-Ridjāl, Abū l-Hasan 'Alī, al-Shaybānī al-Kātīb al-Maghribī al-Kayrawānī', in *Encyclopaedia of Islam* (Leiden: Brill), III: 688
- Pingree, David. 2008a. 'Māshā'Allāh', in *Complete Dictionary of Scientific Biography* (Detroit: Charles Scribner's Sons), IX: 159-62 <<https://go.uv.es/FqpsTpo>>
- Pingree, David. 2008b. 'Umar Ibn Al-Farrukhān Al-Ṭabarī', in *Complete Dictionary of Scientific Biography* (Detroit: Charles Scribner's Sons) <<https://go.uv.es/TkmM4rL>> [accessed 02-09-2020]
- Ptolemeu. 1484. *Liber quadripartiti*, trans. by Plato of Tivoli (Venetiis: Erhard Ratdolt), ff. 1r-45v <<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bs00060370>>
- Ptolemeu. 1493. *Liber quadripartiti*, trans. by Egidio de' Tebaldi, comment. by Abenrudian (Venetiis: Bonetus Locatellus), ff. 2r-106v <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8728557v>>
- Rubió i Lluch, Antoni. 1908-1921. *Documents per l'història de la cultura catalana mig-èval*, 2 vols (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans) <<https://go.uv.es/S7rR37T>>

- Ryan, Michael R. 2011. *A Kingdom of Stargazers: Astrology and Authority in the Late Medieval Crown of Aragon* (Ithaca, NY: Cornell University Press) <<https://doi.org/10.7591/cornell/9780801449840.001.0001>>
- Sabaté, Glòria; Soriano, Lourdes. 2020. 'La ciència dels estels dins del projecte cultural de Pere el Cerimoniós', in *Literature, Science & Religion: Textual Transmission and Translation in Medieval and Early Modern Europe*, ed. by Manel Bellmunt and Joan Mahiques (Kassel: Reichenberger), pp. 397-414
- Samsó, Julio. 2020. *On Both Sides of the Strait of Gibraltar: Studies in the History of Medieval Astronomy in the Iberian Peninsula and the Maghrib* (Leiden: Brill)
- Samsó, Julio. 2021. 'Astrologia matemàtica en el *Llibre de les nativitats* de Bartomeu de Tresbens', in "*Qui fruit ne sap collir*": *homenatge a Lola Badia*, ed. by Anna Alberni *et al.* (Barcelona: Universitat de Barcelona; Barcino), II: 237-254
- Thorndike, Lynn. 1956. 'The Latin translations of astrological works by Messahala', *Osiris*, 12: 49-72 <<https://doi.org/10.1086/368596>>
- Ullmann, Manfred. 1972. *Die Natur- und Geheimwissenschaften im Islam* (Leiden: Brill)
- Valdeón, Julio. 1966. *Enrique II de Castilla: la guerra civil y la consolidación del régimen 1366-1371* (Valladolid: Universidad de Valladolid)
- Vernet, Joan; Romano, David (ed.). 1957-1958. Bartomeu de Tresbens *Tractat d'astrologia*, 2 vols (Barcelona: Biblioteca Catalana d'Obres Antiques)
- Véronèse, Julien. 2017. 'Nicolas Eymerich et l'astrologie à la cour d'Aragon', in *De Frédéric II à Rodolphe II: Astrologie, divination et magie dans les cours (XIIIe- XVIIe siècle)*, ed. by Jean-Patrice Boudet, Marine Ostorero and Agostino Paravicini Bagliani (Florence: SISMEL-Edizioni del Galluzzo), pp. 97-155
- Vuillemin-Diem, Gudrun (ed.). 2015. *Ptolemy's 'Tetrabiblos' in the Translation of William of Moerbeke: Claudii Ptolemaei 'Liber iudicialium'* (Leuven: Leuven University Press)
- Yamamoto, Keiji. 2007. 'Qabīsi: Abū al-Saqr 'Abd al-'Azīz ibn 'Uthmān ibn 'Alī al-Qabīsi', in *The Biographical Encyclopedia of Astronomers*, ed. Thomas Hockey *et al.* (New York: Springer), p. 941

5 Apèndix: Taula de matèries o capítols del *Tractat de les interrogacions* (R, ff. 21r-2v)

La segona partida és per sa interrogació, per la qual podets saber tot l'orde de la primera part e de la segona.

- [1] Lo primer capítol de interrogació: si és de sa vida en bontat e en quantitat e honestat e per aquella interrogació haurà per les semblants rahons totes les conexensas que ha per sa nativitat.
- [2] Segon capítol de interrogació: si durarà en son regne lonch temps
- [3] Si lo possehirà en pau o si haurà guerras
- [4] Si son poble amarà ell o lo contrari o ell amarà ells
- [5] Si serà justicier en ells
- [6] Si haurà enemichs cuberts o manifests
- [7] Si sos enemichs li faran dan o ell a ells
- [8] Si los que pren de son consell li seran leyls o no

- [9] Si li és bé fer moure guerra o no
- [10] Si vens[e]rà lo plet que mena ab altri o no
- [11] Si-s complirà la pau que-s tracta o no
- [12] Si durarà la guerra lonch temps
- [13] Si és profitós fer cavallers
- [14] Si serà bo ni leyal o profitós metre alquí en offici
- [15] Si és bo trametre cavallers contra altres
- [16] Si és bo assetjar loc o castell o ciutats
- [17] Si lo loch assetjat se pendrà
- [18] Si los cavallers o altres que són anats en perill e, si pendran mal, on faran
- [19] Si los soldataris estranys seran leylals o no
- [20] En saber quals seran morts o nafrats d'aquells qui van en la host e quals scaparan
- [21] E per assò se trobarà quals són més fortunats o menys
- [22] Dels cavals quals són més corrents
- [23] En saber dels cavals quals són més leylals
- [24] En saber de dos combatents qual serà vensut, e de dos pledejants
- [25] En saber quals anys seran bons o mals
- [26] En saber qual regió és millor per abitar a son cors
- [27] Si serà profit fer matrimoni ab alguna de què se pensa
- [28] Si és verge o no
- [29] Si serà leyal o no
- [30] Si n'haurà fills o no
- [31] Si haurà ell més longa vita que ella o ella que ell
- [32] Si s'amaran bé abdós
- [33] Si és bo de fer viatge per la terra o per la mar
- [34] Si serà bon fer edifici
- [35] Si és bo de varar o fer navili
- [36] E si li és bo de persaguir corsaris o trametre per mar.

E açí feneix la segonda part e comensa la 3a partida en les ellections.